

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Diplomová práce

2017

Irina Třasáková

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Irina Třasáková

Vzestup protestních stran v jižní Evropě

Diplomová práce

Praha 2017

Autor práce: **Bc. Irina Třasáková**

Vedoucí práce: **doc. PhDr. Michel Perottino, Ph.D.**

Rok obhajoby: 2017

Bibliografický záznam

TŘASÁKOVÁ, Irina. *Vzestup protestních stran v jižní Evropě*. Praha, 2017. 97 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií. Katedra politologie. Vedoucí diplomové práce doc. PhDr. Michel Perottino, Ph.D.

Abstrakt

Tato diplomová práce analyzuje vzestup populistických protestních stran v jižní Evropě – italské Hnutí 5 hvězd, řeckou SYRIZU a španělskou Podemos. Cílem práce je definovat klíčové podmínky, které přispěly k vnímání těchto protestních politických formací jako politických alternativ. Práce chronologicky sleduje vývoj zkoumaných politických stran. Dále vymezuje jejich strategii z hlediska rovin protestů a programových prohlášení. V neposlední řadě nastiňuje pravděpodobné proměny stranických systémů, které právě vzestup protestních stran zapříčiňuje.

Abstract

This thesis analyzes the rise of populist parties in southern Europe - italian Five Star Movement, greek SYRIZA and spanish Podemos. The aim is to define the key factors, that contributed to the perception of these protest political formations as political alternatives. The thesis chronologically follows development of examined political parties. Further it defines their strategy in terms of levels of protests and programme. Finally it outlines probable transformations of party systems, which is caused by the rise of protest parties.

Klíčová slova

protestní strana, Řecko, SYRIZA, Španělsko, Podemos, Itálie, Hnutí 5 hvězd

Keywords

protest party, Greece, SYRIZA, Spain, Podemos, Italy, Five Star Movement

Rozsah práce: 124 068

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 6. ledna 2017

Irina Třasáková

Poděkování

Na tomto místě si poděkování za cenné připomínky a podněty k práci zaslouží především vedoucí diplomové práce doc. PhDr. Michel Perottino, Ph.D.

Projekt diplomové práce

„Vzestup protestních stran v jižní Evropě“

Irina Třasáková

Charakteristika:

V poslední době se dá zaznamenat zvýšení významu protestních stran. Jedná se často o nové subjekty, které nesouhlasí s určitou situací ve společnosti a ostře se vymezují vůči politice etablovaných stran. Největší úspěch mají tyto strany ve specifickém prostoru jižní Evropy. Tato práce se zaměří na analýzu italského Hnutí 5 hvězd, španělské strany Podemos a řecké Syrizy.

Italské hnutí 5 hvězd (*Movimento 5 Stelle*) zaznamenalo první větší úspěch v regionálních volbách 2012, na který navázalo ziskem 25 % během parlamentních voleb v roce 2013. Pět hvězd představuje základní programové body: veřejná voda, udržitelná doprava, udržitelný rozvoj, svobodný přístup k internetu, environmentalismus. Lídrem je Beppe Grillo.

Podemos (španělsky *můžeme*) je levicová strana, založena v roce 2014 politologem Pablem Iglesiasem. Strana vznikla z hnutí Indignados, které usilovalo o sociální spravedlnost. Podemos má velký volební potenciál, což se prokázalo během regionálních voleb v květnu 2015, kdy strana dokázala oslabit postavení vládní Lidové strany.

Syriza (zkratka *Koalice radikální levice*) je momentálně nejsilnější stranou Řecka. Ve volbách v roce 2014 získala 36 % hlasů a spolu s Nezávislými Řeky dnes tvoří vládu. Předsedou vlády se stal lídr Syrizy Alexis Tsipras.

Cíl a metodologie:

Cílem práce je odhalení nejdůležitějších příčin politického vzestupu protestních stran. Toho bude docíleno pomocí komparace různých determinujících faktorů jako je dopad ekonomické krize, vnitropolitická situace, nastavení stranického systému a v

poslední řadě také volební program jednotlivých stran. Použitou metodologii tedy bude komparativní metoda, která umožní potřebnou generalizaci příčin.

Výzkumné otázky:

1. Jaké jsou klíčové podmínky pro prosazení protestních stran v politické sféře?
2. Přispěly protestní strany k proměně stranického systému ve vybraných zemích?
3. Jakou strategii si jednotlivé protestní strany zvolily?

Stručná osnova

- Úvod
- Teoretická část
- Analytická část
 - Itálie - Hnutí 5 hvězd
 - Španělsko - Podemos
 - Řecko - Syriza
 - Výsledky
- Závěr

Předběžné zdroje:

ALONSO, S., KALTWASSER, C.R. 2015. Spain: No Country for the Populist Radical Right? *South European Society and Politics*. Vol. 20, no. 1, s. 21-45. ISSN 1360-8746.

BORDIGNON F., CECCARINI L. 2013. Five Stars and a Cricket. Beppe Grillo Shakes Italian Politics. *South European Society and Politics*. Vol. 18, no. 4, S. 427-449. ISSN 1360-8746.

BORRECA, R. 2014. Political Crisis in Greece and Italy: a comparative analysis of SYRIZA and 5 Stars Movement. *The Political Studies Associations*. [online]. Dostupné z: <http://www.psa.ac.uk/sites/default/files/conference/papers/2014/Political%20Crisis%20in%20Greece%20and%20Italy%3A%20a%20comparative%20analysis%20of%20SYRIZA%20and%205%20Stars%20Movement.pdf>

BOZKURT-GÜNGEN, S. 2014. Crisis and search for political alternatives in Southern Europe: SYRIZA, Indignados and Five Stars Movement. *METU Studies in Development*. Vol. 41, no. 3, s. 483-504. ISSN 1010-9935.

CAMERON, B. 2014. Spain in crisis: 15-M and the culture of indignation. *Journal of Spanish Cultural Studies*. Vol. 15, No. 1-2, s. 1-11. ISSN 1469-9818.

CORBETTA, P., VIGNATI, R. 2014. Direct Democracy and Scapegoats: The Five Star Movement and Europe. *The International Spectator: Italian Journal of International Affairs*. Vol. 49, no. 1, s. 53-64. ISSN 0393-2729.

ELLINAS, A.A. 2013. The Rise of Golden Dawn: The New Face of the Far Right in Greece. *South European Society and Politics*. Vol. 18, no. 4, s. 543-565. ISSN 1360-8746.

EZENARRO, O, L. 2014. Late, but finally here: Anti-Euro left-wing populism rising in Spain. *Institute of European Democrats*. [online]. Dostupné z: <http://www.iedonline.eu/download/2014/bratislava/IED-2014-Lobera-Ezenarro-Populism-Anti-Euro-Spain.pdf>

MEJSTŘÍK, M. 2012. Nebezpečí antipolitiky? Italský komik Beppe Grillo a jeho Hnutí 5 hvězd. *Mezinárodní politika*. Vol 36, no. 12, s. 39-41. ISSN 0320-1844.

MOSCA, L. 2014. The Five Star Movement: Exception or Vanguard in Europe? *The International Spectator: Italian Journal of International Affairs*. Vol. 49, no. 1, s. 36-52. ISSN 0393-2729.

MUDDE, C. 2015. After Syriza's landslide: five predictions of a much similar future. *openDemocracy* [online]. Dostupné z: <https://www.opendemocracy.net/can-europe-make-it/cas-mudde/after-syriza%E2%80%99s-landslide-five-predictions-of-much-similar-future>

NÍDR, T. 2015. Sí, Podemos. *Reporter magazín* [online]. Dostupné z: <http://reportermagazin.cz/si-podemos/>

SAMPEDRO, V., LOBERA, J. 2014. The Spanish 15-M Movement: a consensual dissent? *Journal of Spanish Cultural Studies*. Vol 15, no. 1-2. s. 61-80. ISSN 1469-9818.

SPOURDALAKIS, M. 2014. The Miraculous Rise of the „Phenomenon SYRIZA“ *International Critical Thought*. Vol. 4, no. 3, s. 354-366. ISSN 2159-8312.

STAVRAKAKIS, Y., KATSAMBEKIS, G. 2014. Left-wing populism in the European periphery: the case of SYRIZA. *Journal of Political Ideologies*. Vol. 19, no. 2, s. 119-142. ISSN 1469-9613.

STRMISKA, M. 2013. Volební vzestup Hnutí pěti hvězdiček a stranická soutěž v Itálii (2011-2013). *Evropská volební studia*. Vol. 8, no. 1, s. 46-61. ISSN 1801-6545.

TSAKATIKA, M., ELEFThERIOU, C. 2013. The Radical Left's Turn towards Civil Society in Greece: One Strategy, Two Paths. *South European Society and Politics*. Vol. 18. no. 1, s. 81-99. ISSN 1360-8746.

VERNEY, S., BOSCO, A. 2013. Living Parallel Lives: Italy and Greece in an Age of Austerity. *South European Society and Politics*. Vol. 18, no. 4, s. 397-426. ISSN 1360-8746.

VERNEY, S. 2014. „Broken and Can't be Fixed“: The Impact of the Economic crisis in the Greek Party System. *The International Spectator: Italian Journal of International Affairs*. Vol 49, no. 1, s. 18-35. ISSN 0393-2729.

Obsah

ÚVOD.....	2
1. POPULISTICKÉ ČI PROTESTNÍ STRANY?.....	6
1.1. POPULISMUS.....	6
1.2. PROTESTNÍ STRANA.....	10
2. VLIV EKONOMICKÉ A VNITROPOLITICKÉ KRIZE NA PROFILACI STRAN.....	13
2.1. MOVIMENTO 5 STELLE (M5S), Hnutí 5 hvězd.....	13
2.1.1. <i>Vznik a charakteristika.....</i>	<i>13</i>
2.1.1. <i>Rozhodující volby a povolební situace.....</i>	<i>18</i>
2.2. ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΣ ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΙΚΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ - SYNASPISMOS RIZOSPASTIKIS ARISTERAS (ΣΥ.ΡΙΖ.Α – SYRIZA), KOALICE RADIKÁLNÍ LEVICE.....	20
2.2.1. <i>Okolnosti vzniku a charakteristika.....</i>	<i>20</i>
2.2.2. <i>Rozhodující volby a povolební situace.....</i>	<i>23</i>
2.3. PODEMOS, MŮŽEME.....	26
2.3.1. <i>Okolnosti vzniku a charakteristika.....</i>	<i>26</i>
2.3.2. <i>Rozhodující volby a povolební situace.....</i>	<i>30</i>
2.4. SROVNÁNÍ.....	31
3. PROGRAMOVÉ CÍLE.....	34
3.1. PROGRAMOVÉ CÍLE Hnutí 5 hvězd.....	34
3.2. PROGRAMOVÉ CÍLE SYRIZY.....	36
3.3. PROGRAMOVÉ CÍLE PODEMOS.....	39
3.4. SROVNÁNÍ.....	40
4. PROMĚNY STRANICKÝCH SYSTÉMŮ.....	42
4.1. CHARAKTERISTIKA STRANICKÉHO SYSTÉMU ITÁLIE.....	42
4.2. CHARAKTERISTIKA STRANICKÉHO SYSTÉMU ŘECKA.....	44
4.3. CHARAKTERISTIKA STRANICKÉHO SYSTÉMU ŠPANĚLSKA.....	45
4.4. SROVNÁNÍ.....	46
5. ZÁVĚR.....	48
SUMMARY.....	52
SEZNAM ZDROJŮ.....	53

Úvod

Není to tak dlouho, co se jižní Evropa potýkala s „krizí parlamentní demokracie“ v důsledku krizového managementu a politiky úsporných opatření, vůči kterým občané zemí protestovali. Hlavní důvod „krize parlamentní demokracie“ a také krize legitimacy vlády můžeme nalézt ve vyloučení parlamentních mechanismů a veřejnosti z rozhodovacích politických procesů kvůli urychlení přijetí úsporných opatření a s nimi spojených reforem. Projevy občanské nespokojenosti se situací nabyly v zemích podob různých organizací a vynesly na vrchol nové politické aktéry. Cílem této práce je analyzovat vzestup tří specifických politických subjektů z různých zemí jižní Evropy, jež bývají často označovány pod podobnými kategoriemi: Hnutí 5 hvězd v Itálii, SYRIZA v Řecku a Podemos ve Španělsku.

S ohledem především na současnou evropskou politiku je aktuálnost tématu populistických protestních stran zřejmá, protestní strany se stávají pro voliče stále více atraktivními. Jedná se o strany, které „profitují“ z úpadku zájmu veřejnosti o tradiční strany a představují tzv. odpověď na krize, se kterými si stávající politický establishment nedokáže poradit. Zde zkoumaná problematika se zaměřuje na tři konkrétní jihoevropské země a jejich signifikantní populistické protestní strany, které jsou na poli protestních stran nové a jejich vývoj ještě není zdaleka ukončen. Přínosem diplomové práce je tedy její aktuálnost a absence zpracování tématu protestních stran v tomto rozpětí v odborné literatuře. Oblast jižní Evropy v ohledu řešené problematiky představuje tzv. modelový příklad vzestupu protestních stran vzhledem ke krizi Eurozóny, která měla právě na jižní Evropu největší dopad.

Jihoevropské země tvoří ve své podstatě velmi specifický prostor. Pro Itálii, Řecko a Španělsko je příznačné, že ještě do poloviny 20. století byla jejich ekonomika především agrární. Tato „zakonzervovanost“ ekonomik byla v důsledku existence monarchických zřízení, které byly záhy vystřídány autoritářskými/vojenskými režimy – italský fašismus za Benita Mussoliniho (1922-1943), klerofašistický režim generála Francisca Franca ve Španělsku (1939-1975) či řecká vojenská junta (1967-1974). Nicméně od poválečných 50. let docházelo postupně k industrializaci agrárních ekonomik nehledě na politický režim. Opožděné zprůmyslnění vedlo k mimořádnému hospodářskému růstu, což znamenalo více peněz pro státní rozpočet. S přibýváním

prostředků k přerozdělování výrazně narůstala i moc politických elit. A koncentrace politické moci především v nedemokratických uzavřených režimech vytváří vhodné podmínky pro bujení korupce a klientelismu, jež jsou v jižní Evropě přítomny dodnes. S vzrůstající politickou mocí, se zvyšovala také její atraktivita a tím tak i snaha o podílení se na politice, z čehož pramení vysoká míra politické angažovanosti v jižních státech Evropy. Velkým problémem této transformace se po čase stal schodek státního rozpočtu, neboť hospodářský růst plynoucí z industrializace se po čase zpomalil, nicméně výdaje státního rozpočtu byly stále nákladné. Problém schodku pak vlády většinou „vyřešily“ pomocí manipulace s vlastní měnou (pouze do doby než tyto země vstoupily do třetí fáze Evropské měnové unie a došlo k přijetí eura) a především pak spoléhaly na hospodářský růst a tedy, že stávající dluhy pokryjí budoucí zisky. V roce 2009 však na jihoevropskou oblast dolehla světová ekonomická krize a hospodářský růst byl zastaven. Veřejný dluh se tak stal problémem s nejvyšší prioritou. Události jež poté následovaly poskytují základ pro zkoumání této páce - analýzu posílení protestních stran v jižní Evropě.

Příchod krize Eurozóny, která jako první zasáhla Řecko a pak se rozšířila do dalších zemí Evropy, měl na svědomí především dva zásadní vlivy z hlediska krize legitimacy vlády. Prvním z nich byl devastující dopad na obyvatelstvo skrze stabilizační programy, které sebou přinášely zavedení úsporných opatření a posílení neoliberálních reforem, které vedly ke zhoršení životních podmínek.¹ Druhý vliv můžeme nalézt v občanské nespokojenosti s nabízenými řešeními situace skrze etablované strany a instituce. Programové rozdíly mezi levicovými a pravicovými stranami se stále více stíraly, jelikož všechny nabízely obdobné cesty ven z krize pomocí úsporných opatření. Role nadnárodních orgánů (Trojka, Evropská unie apod.) byla během krize rozhodující, jelikož to ony požadovaly přijetí drastických neoliberálních reforem, které se vázaly na poskytnutí záchranných balíčků zemím postiženým krizí. Vláda tak začala být vnímána veřejností jako neschopná a potažmo bezmocná vůči „diktátu zvenčí“. Zároveň jak Řecko, tak i Itálie čelily v roce 2011 technokratické vládě, kdy byly narušeny procesy parlamentního rozhodování, a požadavkům opozice nebyla věnována pozornost. Ve

1 Podle statistik Eurostatu měly vybrané země v roce 2007, tedy v době před světovou finanční krizí, obdobnou míru nezaměstnanosti: Itálie zhruba 6 % a Řecko se Španělskem okolo 8 %. Tato situace se po vypuknutí krize pochopitelně změnila a v době vrcholu krize, v roce 2013, míra nezaměstnanosti v Itálii činila 12 %, zatímco ve Španělsku se to vyšplhalo k 26 %, v Řecku téměř k 28 %. Takže zatímco v Itálii se nezaměstnanost během krize zdvojnásobila, Řecko se Španělskem se potýkaly s více než trojnásobnou nezaměstnaností.

Španělsku za doby krize technokratická vláda nenastala, nicméně socialistická vláda premiéra Zapatero byla také nucena se dát na cestu politiky úsporných opatření. Nespokojenost obyvatel se pak projevovala především stávkami, demonstracemi a dalšími formami protestu. Ve všech třech zemích se kupříkladu během voleb konaných v době krize projevíly velké ztráty voličů vládních stran. Opoziční akce jakožto parlamentní i mimoparlamentní byly doprovázeny vznikem či vzestupem protestních politických organizací, které se pokusily o politizaci a delegitimizaci obsahu politiky, rozhodovacích procesů a politických představitelů.

Práce se bude snažit nalézt podobné znaky, které charakterizují vzestup a následný vývoj Hnutí 5 hvězd, SYRIZY a Podemos. Cílem práce je potvrdit či vyvrátit hypotézu, že *podobné podmínky a faktory pozvedly v jižní Evropě zájem o protestní strany, které se následně staly klíčovými hráči parlamentních voleb ve své zemi a dokázaly tak ohrozit etablovanou podobu stranického systému*. V souladu s hypotézou jsou definovány tři výzkumné otázky: 1. „*Jaké jsou klíčové podmínky pro prosazení protestních stran v politické sféře?*“, 2. „*Jakou strategii si jednotlivé protestní strany zvolily?*“ a 3. „*Jak se nové strany zařadily do stranických systémů zemí?*“.

Struktura práce se pak snaží nabídnout odpovědi na výzkumné otázky a verifikovat výše zmíněnou hypotézu. Předkládaná práce je členěná do čtyř kapitol. První kapitola „*Populistické či protestní strany?*“ shrnuje hlavní definice populistických a protestních stran a problematiku, jež souvisí s používáním těchto termínů. Druhá kapitola „*Vliv ekonomické a vnitropolitické krize na profilaci stran*“ chronologicky zaznamenává specifický vývoj zkoumaných politických stran, obzvláště pak jejich transformaci z marginálních stran na v současnosti jedny z nejvýznamnějších politických stran v daných zemích. Zároveň bude v této kapitole nastíněna odpověď na první a parciálně na druhou výzkumnou otázku, budou zde tedy identifikovány hlavní předpoklady pro vzestup protestních stran v jižní Evropě spolu s náhledem jednotlivých strategií stran. V třetí kapitole „*Programové cíle*“ budou představeny nejaktuálnější volební programy analyzovaných stran a charakterizovány jejich podobné znaky, čímž bude doplněna odpověď na druhou výzkumnou otázku, týkající se programové oblasti strategie stran. Čtvrtá kapitola „*Proměny stranických systémů*“ prezentuje poslední definované typy stranických systémů, jež byly etablovány v Itálii, Řecku a Španělsku. Rovněž je zde naznačena možná změna v této věci, která je zapříčiněna volebním

úspěchem protestních stran, čímž je tedy demonstrována odpověď na třetí výzkumnou otázku. Závěrečná kapitola vyzdvihne východiska této práce a pokusí se shrnout odpovědi na výzkumné otázky. Za tímto účelem bude v této práci použita komparativní metoda, umožňující stanovení shodných znaků a která je důležitým předpokladem pro potřebnou generalizaci východisek.

Co se týká původu zdrojů, tak v případě teoretické části, práce vychází z děl specialistů na problematiku populismu - Vlastimila Havlíka, Case Mudda a Paula Taggarta. V následujících částech jsou pro tuto diplomovou práci klíčové především anglicky psané statě publikované v odborné periodické literatuře jako je např. „*South European Society and Politics*“. V kapitolách věnovaných analýze Hnutí 5 hvězd byly cenným zdrojem informací především články italských politologů jako jsou Lorenzo Mosca, Fabio Bordignon, Luigi Ceccarini, apod. Z autorů, jež se věnovali řeckému fenoménu SYRIZA, nelze nezmínit politology Rafaela Borrecu či Michalise Spourdalakise. Neméně důležité byly statě, které napomáhaly v zorientování ve španělské problematice od Sümercana Bozkurt-Güngena či Oira Lobery Ezenarry. Pro část věnované definici stranických systémů je pak nejdůležitější publikace „*Politické strany moderní Evropy*“ od Maxmiliána Strmisky, Víta Hlouška, Lubomíra Kopečka a Romana Chytilka, která poskytla zásadní informace k fungování stranických systémů v Itálii, Řecku a Španělsku.

1. Populistické či protestní strany?

Následující dvě podkapitoly přináší definice a úskalí spojená s používáním termínů populistická a protestní strana. V zásadě se však dá říci, že v případě populistické a protestní strany se nejedná o termíny, které by se vzájemně vylučovaly, velmi často se obě kategorie navzájem prolínají. Nicméně vždy záleží na konkrétním autorovi, jak dané pojmy uchopí, jelikož všeobecně uznávané definice těchto termínů v zásadě neexistují. U zde zkoumaných politických stran/hnutí se dá v zásadě říci, že vykazují známky jak populistických, tak i protestních stran a náleží tedy do obou kategorií.

1.1. Populismus

Během posledních desetiletí se dal nejen v Evropě zaznamenat vzestup politických stran označovaných jako populistické.^{2 3} Ačkoli populismus není novým fenoménem, význam tohoto termínu je stále nejednoznačný, i přes velký počet odborných publikací jemu věnovaných.^{4 5 6 7} Absence obecně přijímané definice je v sociálních vědách vcelku běžným jevem, ovšem u populismu je tato situace ještě svízelnější.

V médiích bývá populismus mnohdy zaměňován s demagogií⁸, bohužel se ztotožňování obou termínů promítá částečně i do odborné diskuze, což vede k diskretizování a negativnímu vnímání samotného pojmu populismus. Jako další problém použitelnosti termínu se jeví časté ztotožňování stran populistických s nacionalistickými či extrémně pravicovými, což vede k chápání populismu jako jevu spojeného s

2 TAGGART, Paul. New populist parties in Western Europe. *West European Politics*. 1995. vol 18, no 1. s 34-51. ISSN 0140-2382.

3 KRIESI, Hanspeter. The Populis Challenge. *West European Politics*. 2014. Vol 37, no 2. s 361-378. ISSN 1743-9655.

4 MUDDE, Cas a Cristóbal Rovira KALTWASSER. *Populism in Europe and Americas: threat or corrective for Democracy?* New York: Cambridge University Press. 2012. 270 s. ISBN 978-1-107-02385-7.

5 PANIZZA, Francisco. *Populism and the Mirror of Democracy*. London, New York: Verso. 2005. 358 s. ISBN 1-85984-523-1.

6 TAGGART, Paul. *Populism*. Philadelphia: Open University Press. 2000. 144 s. ISBN 978-0335200467.

7 LACLAU, Ernesto. *On Populist Reason*. London:, New York Verso. 2005. 276 s. ISBN 1-85984-651-3.

8 V řadě případů se populismus a demagogie vyskytují společně, jedná se ovšem o rozdílné jevy.

nacionalismem.⁹ Vzhledem k četnému výskytu populistických stran levicově zaměřených, které ještě donedávna dominovaly napříč celou jižní Amerikou, je však jisté, že populistické strany se výhradně na nacionalismus vázat nemohou.^{10 11}

Cas Mudde definuje populismus jako *thin-centered ideology*, tedy úzce zaměřenou ideologii. Populisté řeší pouze malou část běžné politické agendy, kdy ideálním ekonomickým a politickým systémem se zabývají pouze okrajově. Díky tomu se dá *thin-centred ideology* poměrně jednoduše skloubit s klasickými ideologiemi, a proto je možné nalézt populistické strany na pravé i levé části politického spektra.^{12 13}

Mudde tvrdí, že populismus stojí především na moralistickém a monistickém základu, pro který lze použít zjednodušené přirovnání „černobílé vidění světa“, jelikož rozděluje společnost na dvě homogenní a antagonistické skupiny: „morálně nezkažený lid“ a „zkorumpované elity“. Zároveň popírá existenci rozdílných zájmů a názorů uvnitř „lidu“ a odmítá legitimitu politických oponentů. Sebe populisté považují za hlas lidu a každého s odlišným názorem, než je ten jejich, označují za člena elity. Vzhledem k tomu, že klíčový je rozdíl mezi „čistým lidem“ a „zkorumpovanou elitou“, jakýkoli kompromis by vedl k poškození lidu, a proto je odmítán.^{14 15}

Podle Havlíka za populistické subjekty považujeme ty aktéry, jejichž projevy, programy či jednání zahrnují dostatečnou míru populistických elementů. Zde se objevuje problém, co vše lze považovat za populistické elementy a jaká míra jejich užívání nás opravňuje k označení strany jako populistické. Na poslední otázku prakticky

9 HAVLÍK, Vlastimil a Alena PINKOVÁ. Populisté, protestní strany, outsideri? Několik poznámek ke konceptualizaci populistických protestních stran. *Rexter*. 2012. č. 2. s. 122-123. ISSN 1214-7737.

10 SELIGSON, Mitchell A. The Rise of Populism and the Left in Latin America. *Journal of Democracy*. 2007. vol 18. no 3. S. 81-95. ISSN 1086-3214.

11 STAVRAKIS, Yannis, Alexandros KIOUPKIOLIS, Giorgos KATSAMBEKIS, Nikos NIKISIANIS a Thomas SIOMOS. Contemporary Left-wing Populism in Latin America: Leadership, Horizontalism, and Postdemocracy in Chávez's Venezuela. *Latin American Politics and Society*. 2016. vol 58, no 3. s 51-76. ISSN 1548-2456.

12 MUDDE, Cas. The Populist Zeitgeist. *Government and Opposition*. 2004. vol 39, no. 3, s. 544. ISSN 1477-7053.

13 PAUWELS, Teun. Populism: a flashing amber signal? *Policy network*. [online] 20 November 2014 [cit. 2016-06-10]. Dostupný z: http://www.policy-network.net/pno_detail.aspx?ID=4777&title=Populism%3a+a+flashing+amber+signal%3f

14 MUDDE, Cas. Populism in Europe: a primer. *OpenDemocracy*. [online] 12 May 2015 [cit. 2016-06-10]. Dostupný z: <https://www.opendemocracy.net/can-europe-make-it/cas-mudde/populism-in-europe-primer>

15 MUDDE, Cas. The Populist Zeitgeist. *Government and Opposition*. 2004. vol 39, no. 3, s. 543-544. ISSN 1477-7053.

nelze nalézt odpověď, jelikož populismus se nedá jednoznačně kvantifikovat, a tak klasifikace strany jako populistické plně závisí na jednotlivých autorech. Odpověď na první otázku poskytuje ve své práci Panizza, kde identifikuje *analytické jádro populismu*. To tvoří tři úzce propojené charakteristiky: konstrukce lidu a elit jako homogenní entity při zdůraznění antagonismu vztahu mezi lidem a elitami a chápání lidu jako morálně nezkaženého suveréna.¹⁶

1. Lid je klíčovým pojmem populismu a je vnímán jako monolitická skupina se společnými zájmy. Lid je vymezován vůči vládnoucí elitě s partikulárními zájmy, které jsou v rozporu se zájmy a demokratickými právy lidu.
2. Podstatné je zdůrazňování zásadně protikladného vztahu mezi lidem a politickými elitami, kdy populistické subjekty tvrdí, že občané nejsou reprezentováni zvolenými elitami, ti to totiž hájí pouze své vlastní zájmy. Tato kritika nesměřuje proti režimu jako takovému, směřuje ke stávajícímu establishmentu.¹⁷ Populistické strany se kriticky vymezují vůči všem etablovaným politickým stranám, nejen proti těm ve vládě. Jako jedinou skutečnou opozici vidí samy sebe.
3. Etablované politické strany považují za zloděje moci, která patří lidu, moc pak zneužívaly pouze pro svůj vlastní prospěch. Cílem populistů je vrátit moc zpět k lidu, pomocí implementace prvků přímé demokracie. Populistické subjekty neobhajují přímou demokracii ve snaze změnit režim jako takový, ale ve snaze oslabit moc elit. Problémy chápou v chování elit ne v institucích a mechanismech systému.¹⁸

Nesoulad v definici populismu je patrný i ve faktoru charismatického vůdce. Kdy jako definiční kritérium populistických stran Paul Taggart považuje charismatického lídra a silnou centralizovanou strukturu strany.¹⁹ Zatímco Cas Mudde

16 HAVLÍK, Vlastimil a Alena PINKOVÁ. Populisté, protestní strany, outsideri? Několik poznámek ke konceptualizaci populistických protestních stran. *Rexter*. 2012. č. 2. s. 126-127. ISSN 1214-7737.

17 Proto nelze populistické strany zaměňovat s antisystémovými, které usilují o přeměnu celého politického režimu.

18 HAVLÍK, Vlastimil a Alena PINKOVÁ. Populisté, protestní strany, outsideri? Několik poznámek ke konceptualizaci populistických protestních stran. *Rexter*. 2012. č. 2. s. 127-132. ISSN 1214-7737.

19 TAGGART, Paul. *Populism*. Philadelphia: Open University Press. 2000. 102 s. ISBN 978-0335200467.

nepovažuje charismatického lídra či přímou komunikaci mezi lídrem a „lidem“ za činitele, které by populistickou stranu definovaly, spíše usnadňují její fungování.²⁰ S faktorem struktury strany Mudde příliš neoperuje. Shledává tento prvek za opomíjený, vzhledem k nedostatku empirických výzkumů o vnitřní organizaci populistických stran.

21

I přes značný akademický zájem o populistické strany, se prozatím ví pouze velice málo o předpokladech na úspěch takovýchto stran. Cas Mudde definoval 4 důvody vzestupu populistických stran. Důvody jsou spojeny především s tím, jak voliči vnímají politiku:

1. Veřejnost je přesvědčena, že zásadní záležitosti nejsou politickými elitami řešeny adekvátně. To se týká především otázek, jako je evropská integrace, imigrace, nezaměstnanost a sociální reformy. Občanská nespokojenost s národní politikou tak představuje živnou půdu pro populistické a anti-establishment subjekty.
2. Alternace ve vládě sledují občané stále více nezúčastněně, jelikož podle nich „všichni politici jsou stejní“. To je způsobeno tzv. koncem ideologie na konci 60. let. Kdy v důsledku post-industriální revoluce, poklesu dělnické třídy a sekularizace došlo k transformaci evropských společností. Ideologie hlavních etablovaných stran se usměrnily a ideově se posunuly více ke středu politického spektra, čímž se politické programy stran začaly jevit jako stále více si podobné.
3. Stále více lidí vidí národní politické elity jako bezmocné kvůli přenesení části svých pravomocí na Evropskou Unii. V tomto ohledu je tedy obzvláště důležitá Maastrichtská smlouva z roku 1992, která vytvořila troj-pilířovou strukturu spolupráce členských států.

20 MUDDE, Cas. The Populist Zeitgeist. *Government and Opposition*. 2004. vol 39, no. 3, s. 544-545. ISSN 1477-7053.

21 MUDDE, Cas. *Populist Radical Right Parties in Europe*. Cambridge: Cambridge University Press. 2007. s. 207. ISBN 9780521616324.

4. Poslední důvod můžeme nalézt ve významu médií. Média často a rády se věnují všemu, co vybočuje ze standardního proudu, takže populistická či dokonce extrémistická politika dostává vždy náležitý prostor. Především skandály a kontroverze jim zajišťují prodej.²²

Zmiňované čtyři faktory vytvářejí příznivé prostředí pro populisty, kteří se pro voliče stávají více atraktivními. Obzvláště když k tomu připočteme výborné schopnosti populistů se v médiích pohybovat. Především dokázaly populistické strany využít potenciálu, který nabízí fenomén sociálních médií.²³ Využitím sociálních sítí jako je Facebook, Twitter apod. strany často dokážou oslovit mladé lidi, kdy pro některé to může být jeden z mála kanálů, který je s politikou vůbec spojuje. Zároveň sociální média zprostředkovávají „přímou komunikaci“ mezi lídrem/vedením strany a voliči, což teoreticky může posilovat centralizaci strany. Informace jsou zde navíc velmi zjednodušené, kvůli limitovanému prostoru či znakům, ale i pro to, aby byl politický obsah snadno srozumitelný, což je v souladu s populistickou rétorikou. Zjednodušená forma, která je snadno pochopitelná pro obyčejný lid, je tak v protikladu vůči složitější formální podobě prezentované tzv. elitou. Dalším nezanedbatelným faktem je, že sociální sítě pro politické strany představují jisté snížení nákladů především z hlediska volební agitace.

1.2. Protestní strana

Oproti fenoménu „populismus“ se pojmem „politická protestní strana“ odborná veřejnost zabývá skutečně pouze okrajově. Problémem je ztotožňování termínů protestní a populistická strana, což zmiňuje i Havlík a Pinková, kteří považují protestní strany za jedno z mnoha chybných označení pro strany populistické.²⁴ Termín protestní strana se tedy potýká s podobným problémem jako populistická strana a dochází tu ke spojování pojmů a terminologickým neshodám.

22 MUDDE, Cas. Populism in Europe: a primer. *OpenDemocracy*. [online] 12 May 2015 [cit. 2016-06-22]. Dostupný z: <https://www.opendemocracy.net/can-europe-make-it/cas-mudde/populism-in-europe-primer>

23 Tamtéž

24 HAVLÍK, Vlastimil a Alena PINKOVÁ. Populisté, protestní strany, outsideri? Několik poznámek ke konceptualizaci populistických protestních stran. *Rexter*. 2012. č. 2. s. 124. ISSN 1214-7737.

Vít Dočkal tvrdí, že hlavní problém ohledně terminologie protestní strany představuje zaměňování cílů a prostředků strany. Podle něj má protestní strana za cíl protest a populismus může využívat jako prostředek dosažení svého cíle, avšak nikdy ne naopak. Politické protestní strany pak vyjadřují nesouhlas s politickou situací ve společnosti a za nástroj svého protestu využívají politickou participaci.²⁵

Podle Roma Chytilka je pro vzestup protestních stran klíčová nespokojenost občanů s politickým procesem. K volbě protestní strany dochází, pokud si volič nemůže vybrat mezi vládními ani opozičními stranami, jelikož jejich pozice jsou obdobné. S nárůstem nespokojenosti s politikou se úměrně zvyšuje procento protestních hlasů určených subjektům protestního charakteru.²⁶ Hloušek a Kopeček definují dva druhy protestních stran: protestní strany „staršího typu“ a „nové“. U protestní strany „staršího typu“, kdy jako příklad nabízejí z českého prostoru Komunistickou stranu Čech a Moravy, je protestní apel spíše vedlejším efektem zapříčiněným ideologií strany a jejím postavením ve stranickém systému. Kdežto „nové“ protestní strany realizují protest jako strategickou volbu naplněnou libovolným a proměnlivým obsahem. A jako české příklady „nových“ protestních stran zmiňují Věci veřejné a ANO.²⁷

Protestní strany bývají velmi často provázané s relevantními protestními hnutími dané země. Dynamika jejich vztahů se u jednotlivých stran liší, zpravidla se však zde objevuje vzájemná podpora a spolupráce. Existuje několik typu protestních hnutí: „*proti úsporným opatřením*“ (*anti-austerity*), „*anti-autoritářský*“ (*anti-authoritarian*) a „*anti-elitářský*“ (*anti-elite*) neboli také „*nové sociální hnutí*“:

1. Hnutí proti úsporným opatřením jsou spojena s tradičními typy protestů, jako jsou stávky, demonstrace a další formy občanských nepokojů v reakci na ekonomické a sociální důsledky plynoucí z celosvětové hospodářské krize (2008-2009). Ekonomická krize vedla k narůstající nezaměstnanosti, chudobě a nerovnosti v mnoha zemích. Do této kategorie spadají i protesty

25 DOČKAL, Vít. Aliance nového občana – populistická či protestní strana? *Středoevropské politické studie*. [online] 2002 [cit. 2016-06-15]. Dostupný z: <http://www.cepsr.com/seps/clanek.php?ID=30>

26 BOČEK, Jan. Protestní strany: Proč Češi uvěří každému novému Babišovi. *Hospodářské noviny*. [online] 8 October 2013 [cit. 2016-11-26]. Dostupný z: https://ihned.cz/c3-60978550-000000_d-60978550-protestni-strany-proc-cesi-uveri-kazdemu-novemu-babisovi

27 HLOUŠEK, Vít a Lubomír KOPEČEK. Krize české politiky: odejde zlo s politickými stranami? In: KUBÁT, Michal, Tomáš LEBEDA a kol. *O komparativní politologii a současné české politice*. Univerzita Karlova v Praze. 2014. s. 24. ISBN 978-80-246-2486-2.

týkající se využívání přírodních zdrojů a práv původních obyvatel v Latinské Americe.

2. Anti-autoritářské protesty jsou spjaty především s „arabským jarem“. Vlna protirežimních a prodemokratických protestů začala koncem roku 2010 v Tunisku a rozšířila se do Libye, Jordánu, Egypta, Jemenu a dalších zemí. K anti-autoritářským protestům však došlo také i mimo prostor subsaharské Afriky, objevily se například v Rusku a v dalších zemích bývalého Sovětského svazu.
3. Poslední kategorie anti-elitářských protestů se pojí s protesty namířenými proti korupci a dalším selháním politického vedení. Tuto skupinu nejlépe ilustrují španělská „*Indignados*“, newyorské a londýnské hnutí „*Occupy*“ a „*Deštníkové hnutí*“ v Hongkongu. Účastníci jsou převážně mladí příslušníci střední třídy.^{28 29}

28 The Economist Intelligence Unit. Democracy on the edge – Populism and protest. *The Economist*. 2015. s. 31. ISSN 0013-0613.

29 Podrobněji např. COX, Laurence a Alf Gunvald NILSEN. *We make our own history: Marxism, social movements and the crisis of neoliberalism*. Londýn: Pluto Press, 2014, s. 272. ISBN 9780745334813.

2. Vliv ekonomické a vnitropolitické krize na profilaci stran

Kapitola charakterizuje zásadní rysy a specifika, které jsou pro zkoumané strany jižní Evropy (Hnutí 5 hvězd v Itálii, SYRIZA v Řecku a Podemos ve Španělsku) kruciální spolu s jejich transformací na strany s velkou voličskou podporou. Kapitola se pokusí nalézt odpověď na otázku „*Jaké jsou klíčové podmínky pro prosazení protestních stran v politické sféře*“ a částečně také „*Jakou strategii si jednotlivé protestní strany zvolily?*“. Podkapitoly věnované jednotlivým politickým stranám se zaměří na zmapování jejich vzestupu a také nastíní jejich strategii. Strategie těchto stran spočívala v propojení tří nabízených rovin nesouhlasu či protestu s krizovým řízením země: úsporná opatření, parlamentní/zastupitelská demokracie a vrcholní představitelé moci. K těmto rovinám nesouhlasu přistupovala každá ze stran s jinou intenzitou, kdy některé roviny do své strategie ani nezahrnula.

2.1. *Movimento 5 Stelle (M5S), Hnutí 5 hvězd*

2.1.1. Vznik a charakteristika

Jedním z hlavních aspektů Hnutí 5 hvězd je osobnost a úloha jeho lídra. Jeho profil se značně odlišuje od všech tradičních politiků. Giuseppe Pietro „Beppe“ Grillo byl v Itálii znám především díky své komediální kariéře v showbusinessu, kde často vystupoval se satirickými monology zaměřenými vůči italské politické scéně. V roce 2005 založil blog *beppegrillo.it*, který se stal hlavním komunikačním kanálem Grilla.³⁰ Ještě téhož roku Grillo navrhl svým podporovatelům a čtenářům blogu vytvořit lokální skupiny pomocí online platformy *Meetup*, která spojuje uživatele s podobnými zájmy na lokální bázi.³¹ Tím se podstatná část Grillových „fanoušků“ přetransformovala na aktivisty a lokální skupiny vzniklé pomocí *Meetup*, jež byly předobrazem budoucích místních buněk, které později usnadnily vznik M5S.³²

Díky své rapidně stoupající popularitě uspořádal Grillo 8. září 2007 na hlavním náměstí Boloně V-Day. „V“ je počátečním písmenem italského vulgarismu *vaffanculo*,

30 BORDIGNON, Fabio a Luigi CECCARINI. Five Stars and a Cricket. Beppe Grillo Shakes Italian Politics. *South European Society and Politics*. 2013. Vol. 18, no. 4, s. 429. ISSN 1360-8746.

31 Možný politický potenciál platformy *Meetup* byl poprvé „objeven“ a použit během amerických prezidentských voleb v roce 2004 bývalým guvernérem Vermontu Howardem Deanem.

32 MOSCA, Lorenzo. The Five Star Movement: Exception or Vanguard in Europe. *The International Spectator: Italian Journal of International Affairs*. 2014. Vol 49, no 1. s. 40. ISSN 1751-9721.

tato urážka měla být adresována především italským politikům. „V“ je také odkazem na britský dystopický komiks Alana Moora a Davida Lloyd - „V jako Vendetta“, který pojednává o anonymním anarchistickém revolucionáři v masce Guye Fawkes, který se snaží zničit totalitní fašistickou vládu. „V-day“ měl rovněž odkazovat na „D-day“, tedy „den D“, kdy se během 2. světové války Spojenci vylodili v Normandii. Další symboliku spatřujeme v římských číslicích, kdy „V“ je pět, což nás vede k logu pěti hvězd.³³

Během V-Day v Boloni Grillův tým sesbíral 350 000 podpisů podporujících jeho změny týkající se úpravy kandidatury do italského parlamentu.³⁴ Po boloňském úspěchu uspořádal 25. dubna 2008 V2-Day v Turíně a dalších italských městech. Tentokrát byli hlavním tématem novináři a obecně média.³⁵ Datum nebylo vybráno náhodně, téhož dne je v Itálii státní svátek Dne osvobození od fašismu, který měl symbolicky nabízet i osvobození od fašizace médií. Po úspěchu u italského lidu s V-Days se Grillo rozhodl využít politického rozměru, jež se mu takto naskýtal. A tak bylo v říjnu 2009, u příležitosti komunálních voleb, založeno Hnutí 5 hvězd.³⁶ Je tedy jistým specifickým M5S, že vzniklo mimo tradiční kanály politické komunikace v Itálii. Dalším důležitým představitelem a spoluzakladatelem hnutí byl Gianroberto Casaleggio, který měl na starosti především technickou platformu hnutí.³⁷

Na podzim 2010 se příznivci Grilla setkali v Ceseně na hudebně-politické akci zvané „Pět hvězd Woodstoku“, kde byl poprvé veřejně prezentován manifest hnutí.³⁸ Oněch pět hvězd v názvu symbolizuje pět priorit hnutí: životní prostředí, veřejná voda, udržitelný rozvoj, (internetová) konektivita, veřejná doprava.³⁹ Hnutí se však zajímá

33 Tamtéž, s. 42.

34 1. Kandidovat do parlamentu může pouze osoba s čistým trestním rejstříkem. 2. Nikdo nesmí být zvolen ani kandidovat do parlamentu na více než dvě období. 3. Volba kandidátů pomocí preferenčního hlasování v parlamentních volbách.

35 Grillo zde navrhoval tři referenda: 1. Zrušení státního financování novin. 2. Zrušení řádu žurnalistů. 3. Zrušení Gasparriho zákona, který reguluje rádiové a televizní vysílání.

36 BORDIGNON, Fabio a Luigi CECCARINI. Five Stars and a Cricket. Beppe Grillo Shakes Italian Politics. *South European Society and Politics*. 2013. Vol. 18, no. 4, s. 430-431. ISSN 1360-8746.

37 DEL SAVIO, Lorenzo a Matteo MAMELI. Anti-representative democracy: How to understand the Five Star Movement. *Open Democracy* [online] 2014 [cit. 2016-12-09]. Dostupný z: <https://www.opendemocracy.net/can-europe-make-it/lorenzo-del-savio-matteo-mameli/antirepresentative-democracy-how-to-understand-fi>

38 BORDIGNON, Fabio a Luigi CECCARINI. Five Stars and a Cricket. Beppe Grillo Shakes Italian Politics. *South European Society and Politics*. 2013. Vol. 18, no. 4, s. 431. ISSN 1360-8746.

39 MEJSTŘÍK, Martin. Nebezpečí antipolitiky? Italský komik Beppe Grillo a jeho Hnutí 5 hvězd. *Mezinárodní politika*. 2012. Vol 36, no. 12, s. 39. ISSN 0320-1844.

i o jiná témata, než poskytování služeb a environmentální udržitelnost. Věnuje se například problematice podpory malých a středních podniků, kritice velkých průmyslových komplexů, organizací médií, korupci, dočasnému pracovnímu poměru a nadměrné spotřebě.⁴⁰ Stanovy hnutí⁴¹ potvrzují, že Beppe Grillo je s hnutím neodmyslitelně spjat a název *Movimento 5 Stelle* je výhradně jeho registrovanou značkou. Paradoxem M5S je, že sám předseda do voleb nekandiduje. Je tomu tak kvůli jednomu z bodů stanov hnutí, který zakazuje lidem s kriminální minulostí účastnit se volební kandidatury. Grillo byl v minulosti odsouzen za zavinění smrti tří osob během autonehody v roce 1980.⁴² Ze strany hnutí to byl celkem pragmatický tah, jelikož tak připravilo své politické oponenty o možné téma kampaně vedené proti kandidátům z M5S.

Vzhledem k ekonomické krizi byla v Itálii v listopadu 2011 zformována technokratická vláda pod vedením ekonoma a bývalého evropského komisaře Maria Montiho. Monti sestavil kabinet z nevolených profesionálů a ve funkci předsedy vlády měl setrvat až do voleb v únoru 2013. Nová vláda pokračovala v úsporných opatřeních svých předchůdců s cílem redukovat veřejný dluh. Bylo uzákoněno mnoho dodatků v souladu s mezinárodními finančními institucemi a evropskými institucemi, vzhledem k tomu, že technokratická vláda byla díky nepřítomnosti zpomalovacího parlamentního mechanismu a volební odpovědnosti mnohem efektivnější.⁴³

Vytěžit maximum z tíživé situace se povedlo právě Hnutí 5 hvězd, které obrátilo ekonomickou krizi, občanskou nespokojenost s novým úsporným opatřením a stále více narůstající nepřátelství vůči tradičním stranám pošpiněných korupčními kauzami ve svůj prospěch.⁴⁴ Z hlediska projevů nespokojenosti s krizovým řízením vlády se italský případ lišil od toho řeckého a španělského. Zatímco Řecko a Španělsko zažívaly protesty ve formě stávek a demonstrací organizovaných sociálními hnutí

40 BORDIGNON, Fabio a Luigi CECCARINI. Five Stars and a Cricket. Beppe Grillo Shakes Italian Politics. *South European Society and Politics*. 2013. Vol. 18, no. 4, s. 432-433. ISSN 1360-8746.

41 MOVIMENTO 5 STELLE. *Beppegriilo.it* [online] 2019 [cit. 2016-12-12]. Dostupný z: <http://www.beppegriilo.it/iniziative/movimentocinquestelle/Regolamento-Movimento-5-Stelle.pdf>

42 MOSCA, Lorenzo. The Five Star Movement: Exception or Vanguard in Europe. *The International Spectator: Italian Journal of International Affairs*. 2014. Vol 49, no 1. s. 43. ISSN 1751-9721.

43 BOZKURT-GÜNGEN, Sümercan. Crisis and search for political alternatives in Southern Europe: SYRIZA, indignados and Five Stars Movement. *METU Studies in development*. 2014. Vol. 41, no. 3, s. 496-497. ISSN 1010-9935.

44 BORDIGNON, Fabio a Luigi CECCARINI. Five Stars and a Cricket. Beppe Grillo Shakes Italian Politics. *South European Society and Politics*. 2013. Vol. 18, no. 4, s. 431. ISSN 1360-8746.

„rozhořčených“ občanů⁴⁵, v Itálii žádná z podobných organizací nenabyla na významu. Hlavním důvodem občanské nespokojenosti a protestů v Itálii byla především Berlusconiho vláda a skandály spojené s jeho osobou. Tento aspekt „neexistence protestního sociálního hnutí“ posloužil jako základ pro vzestup Hnutí 5 hvězd.⁴⁶

Vnitřní struktura hnutí se podobá síti a skládá se z mikro organizací, které mají značnou nezávislost a jsou pouze částečně koordinovány na centrální úrovni Grillem a jeho týmem. Jinak řečeno, struktura vykazuje prvky *stratarchického organizačního rámce*, kde jak na horizontální, tak i na vertikální úrovni organizace disponují různými stupni vzájemné autonomie. Organizační struktura M5S se pak dá popsat jako *model franšízy* (podrobněji se věnuje R. Kenneth Carty)⁴⁷, kdy je samotné provádění politické kampaně flexibilně přizpůsobováno lokálnímu kontextu s cílem co největšího zisku podpory.⁴⁸

Otázka vnitřní demokracie je u M5S diskutabilní. Logo Hnutí 5 hvězd je zaregistrované na jméno Beppe Grilla, který je tedy jediným vlastníkem, jenž má právo zmiňované logo užívat. Z toho plyne nezměrná pravomoc Grilla, který udělením či zamítnutím práva k používání loga ovlivňuje složení oněch místních organizací. A ačkoli se Hnutí 5 hvězd snaží na celonárodní úrovni o prosazení participativní demokracie zdola-nahoru, je samotné hnutí paradoxně řízené shora-dolů, kdy veškerá strategická rozhodnutí má pod kontrolou sám Grillo. I proto se hnutí nevyhnuly vnitřní spory. Otázka demokracie uvnitř hnutí byla zmedializována na podzim roku 2012, kdy několik výše postavených představitelů M5S kritizovalo hnutí pro absenci debaty v rozhodování a všemocnou roli Grilla a Casaleggia.⁴⁹

Velká nedůvěra vůči politickému systému je v Itálii takřka nepřetržitě přítomna již od 90. let, kvůli řadě obrovských korupčních skandálů, které ukončily existenci tzv.

45 Sociální hnutí španělských Indignados a řeckých Agantismenoi

46 BOZKURT-GÜNGEN, Sümercan. Crisis and search for political alternatives in Southern Europe: SYRIZA, indignados and Five Stars Movement. *METU Studies in development*. 2014. Vol. 41, no. 3, s. 497. ISSN 1010-9935.

47 CARTY, R. Kenneth. Parties as Franchise Systems: The Stratarchical Organizational imperative. *Party Politics*. 2004. Vol. 10, no 1, S. 5-24. ISSN 1460-3683.

48 BORDIGNON, Fabio a Luigi CECCARINI. Five Stars and a Cricket. Beppe Grillo Shakes Italian Politics. *South European Society and Politics*. 2013. Vol. 18, no. 4, s. 438. ISSN 1360-8746.

49 Tamtéž, s. 428; 434; 438.

první republiky.⁵⁰ Odhalení velkých korupčních kauz se však nevyhnulo ani tzv. druhé republice, kdy mediálně nejvíce propírané kauzy byly spojeny především s bývalým předsedou vlády a lídrem strany *Forza Italia* Silviem Berlusconiem. Bohaté korupční minulosti Itálie a s ní spojených etablovaných politických stran dokázalo M5S využít prostřednictvím svého antikorupčního apelu, stejně tak jako prezentováním sama sebe jako něco naprosto odlišného než to, co zosobňují tradiční strany. Hnutí redukovalo význam dlouhotrvající krize především na otázky týkající se korupce a poklesu občanské mravnosti, přičemž zcela ignorovalo ekonomickou a třídní dynamiku italského kapitalismu. Během své „kampaně“ za přenastavení celého establishmentu pak zcela opomenulo řešit okolnosti, které v první řadě celý politický systém poškodily.⁵¹

Ačkoli posílení M5S bylo vzájemně provázané se vzrůstající nespokojeností vůči úsporným opatřením, samotná kritika úsporných opatření nebyla tak výrazná jako anti-elitismus, který je založen na Grillově kritice politických elit a médií. Oběma cílům Grillovy kritiky se dostalo označení „kasta“. Italská média M5S označila za neobjektivní a strany a politiky za protiprávní, prospěchářské, zkorumpované a netransparentní. Náprava tohoto nefunkčního uspořádání měla proběhnout zdolana-horu, kdy mělo dojít k navrácení moci k pravým „majitelům“ státu – občanům, kdy „zaměstnanci“ státu – politici měli vykonávat svou činnost pod vedením a dohledem občanů.⁵²

Nicméně agenda M5S bývá rozporuplná, často spojuje i protichůdná témata.⁵³ Hnutí jde rovněž ruku v ruce s anti-politikou, která spočívá v opozici vůči politickým elitám i parlamentní/zastupitelské demokracii. Otevřeně tak prosazuje dichotomii lid

50 Tzv. první republika je neoficiální název pro období od roku 1948 do roku 1992, kdy byla odkryta řada korupčních skandálů, kdy některé prokázaly spolupráci politických představitelů s mafií. Tehdejšímu korupčnímu systému se později dostalo označení „*Tangentopoli*“, kdy *tangente* je italský výraz pro úplatek a *poli* pro město. Následovala akce „*mani pulite*“ (čisté ruce), která představovala celostátní policejní a soudní vyšetřování korupčních kauz. Po těchto událostech, tedy od roku 1992, nese Italská republika neformální označení tzv. druhá republika.

51 MELLONI, Nicola. Behind the Five Star Movement. *Jacobin* [online] 2015 [cit. 2016-07-15]. Dostupný z: <https://www.jacobinmag.com/2015/09/beppe-grillo-berlusconi-renzi-italy-corruption/>

52 BORDIGNON, Fabio a Luigi CECCARINI. Five Stars and a Cricket. Beppe Grillo Shakes Italian Politics. *South European Society and Politics*. 2013. Vol. 18, no. 4, s. 433-434. ISSN 1360-8746.

53 Hnutí kupříkladu na jedné straně hovoří o ohrožení demokracie, kvůli narůstajícímu nacionalismu v Evropě v důsledku krize, ale na druhé straně odmítá udělování občanství v Itálii narozeným dětem imigrantů.

versus zkorumpovaná politická elita. Přítomnost prvků anti-elitismu pak často vede k zařazení hnutí mezi populistická, čemuž se sám předseda hnutí nijak nebrání.⁵⁴

2.1.1 Rozhodující volby a povolební situace

Prvním velkým úspěchem byly parlamentní volby v únoru 2013, M5S se ocitlo na třetím místě díky zisku 25,6 % hlasů. Výsledek to byl skutečně fenomenální, vzhledem k tomu, že strany na prvních dvou příčkách, Demokratická strana (*Partito Democratico*) vedena Pierem Luigim Bersanim a strana Lid svobody (*il Popolo della Libertà*) vedena Silviem Berlusconi, vstupovaly do voleb jako volební koalice (viz tabulka č. 1). Po volbách Hnutí 5 hvězd odmítlo tvořit koaličního partnera a politická jednání na dva měsíce ustrnula na mrtvém bodě. M5S se nakonec uchýlilo do opozice vůči vládní koalici tvořené Demokratickou stranou, Lidem svobody a Občanskou volbou (*Scelta Civica*).⁵⁵

Tabulka č. 1: Parlamentní volby v Itálii 2013

Koalice	Strany	Únor 2013 (%)
Pier Luigi Bersani	Demokratická strana (PD)	25,4
	Levice ekologie svoboda (SEL)	3,2
	ostatní	0,9
	koalice celkem	29,5
Silvio Berlusconi	Lid svobody (PdL)	21,6
	Liga severu (LN)	4,1
	ostatní	3,5
	koalice celkem	29,2
	Hnutí 5 hvězd (M5S)	25,6
Mario Monti	Občanská volba (SC)	8,3
	ostatní	2,3
	koalice celkem	10,6
	ostatní	5,2

Zdroj: <http://www.electionresources.org/it/chamber.php?election=2013>

Během svých prvních voleb do Evropského parlamentu, které se konaly v květnu 2014, obsadilo Hnutí 5 hvězd v Itálii druhé místo za Demokratickou stranou, se ziskem 21,16 % hlasů⁵⁶ a 17 poslaneckých křesel. V Evropském parlamentu se Hnutí 5 hvězd

54 BOZKURT-GÜNGEN, Sümercan. Crisis and search for political alternatives in Southern Europe: SYRIZA, indignados and Five Stars Movement. *METU Studies in development*. 2014. Vol. 41, no. 3, s. 498-499. ISSN 1010-9935.

55 Tamtéž, s. 496.

56 MINISTERO DELL'INTERNO. Archivio storico delle elezioni - Europee del 25 Maggio 2014. *Ministero dell'interno* [online] 2014 [cit. 2016-12-15]. Dostupný z: <http://elezionistorico.interno.it/index.php?tpel=E&dtel=25/05/2014&tpa=I&tpe=A&lev0=0&levsut0=0&es0=S&ms=S>

od roku 2014 uchýlilo k frakci Evropa svobody a přímé demokracie (*Europe of Freedom and Direct Democracy, EFDD*). Drtivou většinu této frakce tvoří poslanci M5S a Strany nezávislosti Spojeného království (*United Kingdom Independence Party, UKIP*).⁵⁷ Předsednické duo frakce EFDD pak tvoří Nigel Farage (UKIP) a David Borrelli (M5S).⁵⁸ S UKIP se nejčastěji pojí označení euroskeptická, pravicově populistická strana a jméno bývalého předsedy strany, Nigel Farage.⁵⁹

Hnutí 5 hvězd v současné době značně oslabuje pozici vládní Demokratické strany premiéra Mattea Renziho. Během místních voleb v červnu 2016 M5S zvládlo získat radnice v Římě a Turíně. Za Hnutí 5 hvězd se v Římě stala starostkou Virginia Raggi se ziskem 67 % hlasů, v Turíně Chiara Appendino, která získala 54 % hlasů.⁶⁰ V prosinci 2016 proběhlo v Itálii referendum, které mělo omezit moc Senátu a tím rozložit poměr sil a zabránit častým parlamentním patům, které vyplývají z „dokonalého bikameralismu“. Zároveň referendum bylo spojené s novým volebním zákonem, jež by byl více vstřícný k menším stranám. Úspěch referenda o reformě ústavy sám premiér Renzi svázal se svým setrváním v úřadu.⁶¹ Vzhledem k tomu, že více než polovina Italů referendum odmítla, premiér na sebe vzal plnou odpovědnost a podal demisi.⁶² Tato skutečnost nahrává především Hnutí 5 hvězd, které je v průzkumech momentálně na druhém místě za Renziho Demokratickou stranou. A M5S momentálně začíná pracovat na sestavování možné budoucí vlády Hnutí 5 hvězd.⁶³

57 Česká republika: Strana svobodných občanů (1); Francie: nezávislý kandidát (1); Itálie: M5S (17); Polsko: Koalice obnovy republiky volnost a naděje (1); Litva: Pořádek a spravedlnost (1); Švédsko: Švédští demokraté (2); Velká Británie: UKIP (22); Německo: alternativa pro Německo (1)

58 EUROPEAN PARLIAMENT. Europe of Freedom and Direct Democracy. *European Parliament* [online] [cit. 2016-12-15]. Dostupný z: <http://www.europarl.europa.eu/elections-2014/en/political-groups/europe-of-freedom-and-direct-democracy>

59 Od září 2016 zastává post předsedkyně strany Diane James.

60 BBC. Italy elections: Big wins for Five Star protest party. *BBC* [online] 2016 [cit. 2016-12-22]. Dostupný z: <http://www.bbc.com/news/world-europe-36569410>

61 ČT. Italové hlasují o historické ústavní reformě, hrozí pád vlády, oslabení eura a celé Unie. *Česká televize* [online] 2016 [cit. 2016-12-22]. Dostupný z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/1969369-italove-hlasuji-o-historicke-ustavni-reforme-hrozi-pad-vlady-oslabeni-eura-i-cele-unie>

62 Post předsedy vlády momentálně zastává Paolo Gentiloni, který byl za Renziho vlády ministrem zahraničí.

63 ČT 24. Demise kvůli referendu se odkládá, Renzi povede italskou vládu až do přijetí rozpočtu. *Česká televize* [online] 2016 [cit. 2016-12-22]. Dostupný z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/1973082-italove-odmitli-ustavni-reformy-renzi-podava-demisi>

2.2. Συνασπισμός Ριζοσπαστικής Αριστεράς - *Synaspismos Rizospastikis Aristeras (ΣΥ.ΠΙΖ.Α – SYRIZA), Koalice radikální levice*

2.2.1. Okolnosti vzniku a charakteristika

SYRIZA byla původně v roce 2004 založena jako Koalice radikální levice. Nejdůležitějším subjektem této koalice byla Koalice levicových a ekologických hnutí, *Synaspismós* (SYN), která zajišťovala zhruba 80 % kádrů, aktivistů a voličů SYRIZY.⁶⁴ Komunistická strana Řecka (KKE) se v roce 1968, kvůli nesouhlasu umírněnějšího křídla s ruskou okupací Československa, rozdělila na dva celky: prosovětští ortodoxní komunisté (KKE) a euro-komunisté (KKE „vnitřní“).⁶⁵ SYN pak byla založena na konci 80. let jako volební aliance s prosovětskou KKE a euro-komunistickou Řeckou levicí (odštěpení z KKE „vnitřní“).⁶⁶ Poté, co KKE opustila koalici, bylo uskupení SYN ustanoveno v roce 1992 jako politická strana. *Synaspismós* sebe sama pak prezentovala jako pluralitní levicovou stranu demokratického socialismu podporující smíšené hospodářství a zároveň věnující se post-materiálním tématům jako feminismus, demokratická práva a životní prostředí.⁶⁷

V roce 2009 se Řecko v kontextu celosvětové finanční krize a svého vlastního dluhu a deficitu dostalo do velmi vážné hospodářské krize, v důsledku které čelilo třem rokům extrémních úsporných opatření a masivních škrtů v rozpočtu, které vynucovala „Trojka“ skládající se z Evropské centrální banky (ECB), Evropské komise (EC) a Mezinárodního měnového fondu (IMF) výměnou za dohodu o výpomoci.⁶⁸ Řecká vláda měla problémy při zajišťování přijetí drastických škrtů veřejných výdajů a „nepopulárních reforem“ kvůli četným projevům nesouhlasu občanů především v podobě stávek a demonstrací. V roce 2011 byl premiér George Papandreou nucen rezignovat a nová prozatímní, technokratická vláda byla svěřena do rukou Lucase

64 BORRECA, Raffaele. Political Crisis in Greece and Italy: a comparative analysis of SYRIZA and 5 Stars Movement. *University of Peloponnese. Department of Political Science and International Relations*. 2014. s. 12.

65 BOZKURT-GÜNGEN, Sümercan. Crisis and search for political alternatives in Southern Europe: SYRIZA, indignados and Five Stars Movement. *METU Studies in development*. 2014. Vol. 41, no. 3, s. 489. ISSN 1010-9935.

66 KKE „vnitřní“ se v roce 1986 rozdělila do dvou politických stran: Řecká levice a Obnovující levice (AKOA). Obnovující levice zanikla v roce 2013, kdy se stala součástí SYRIZY.

67 BORRECA, Raffaele. Political Crisis in Greece and Italy: a comparative analysis of SYRIZA and 5 Stars Movement. *University of Peloponnese. Department of Political Science and International Relations*. 2014. s. 12.

68 SPOURDALAKIS, Michalis. The Miraculous Rise of the „Phenomenon SYRIZA“. *International Critical Thought*. 2014. Vol. 4, no. 3, s. 356. ISSN 2159-8282.

Papademos, bývalého viceprezidenta Evropské centrální banky. Prozatímní vládu tvořili zvolení politici z Panhelénského socialistického hnutí (PASOK), Nové demokracie (ND) a Lidového ortodoxního hnutí (LAOS).⁶⁹

Vládní strany v očích veřejnosti ztrácely na popularitě především kvůli účasti na vládě, která je do krize přivedla a také kvůli zavádění úsporných opatření, což se posléze potvrdilo i v následujících volbách do parlamentu. Mezitím se jako vhodná politická alternativa začala rýsovat SYRIZA. Vzestupu SYRIZY nahrávala radikální levicová dynamika, která byla v Řecku poháněna různými hnutími zaměřeným proti úsporným opatřením, kdy nejznámějším hnutím bylo *Aganaktismenoi* (v překladu *rozhořčení*), které následovalo cestu demonstrací proti úsporným opatřením svých španělských jmenovců *Indignados*. Strana mohla přilákat voliče tradičních radikálně levicových a sociálně demokratických stran (jako KKE a PASOK), ale také ty, kteří byli stranicky nevyhranění.^{70 71}

Radikálně reformní strategie SYRIZY se zaměřovala především na dva zdroje protestů: politiku úsporných opatření a Trojku (Mezinárodní měnový fond, Evropská centrální banka a Evropská Komise) spolu s vládními stranami, které dojednávaly záchranné balíčky. Strana se zdržela radikální kritiky vůči parlamentní/zastupitelské demokracii. Kritický postoj vůči zastupitelské demokracii však v důsledku mimoparlamentních zápasů mělo v Řecku na svědomí především sociální hnutí *Aganaktismenoi*. Ačkoli byla SYRIZA v *Aganaktismenoi* aktivně zapojená, nesnažila se stát „patronem“ hnutí, což byl pravděpodobně důležitý faktor jejího vzestupu. SYRIZA tvrdila, že je šance na transformaci celého systému skrze parlamentární mechanismy za předpokladu změny stávajícího složení a obsahu politiky.⁷²

Sociální hnutí *Aganaktismenoi* povstalo z vln občanských protestů v květnu 2011. Protesty byly inspirované demonstracemi na náměstí Tahrír v Káhiře a hnutím

69 BOZKURT-GÜNGEN, Sümercan. Crisis and search for political alternatives in Southern Europe: SYRIZA, indignados and Five Stars Movement. *METU Studies in development*. 2014. Vol. 41, no. 3, s. 488. ISSN 1010-9935.

70 STAVRAKAKIS, Yannis a Giorgos KATSAMBEKIS. Left-wing populism in the European periphery: the case of SYRIZA. *Journal of Political Ideologies*. 2014. Vol. 21, no. 2, s. 126. ISSN 1356-9317.

71 BOZKURT-GÜNGEN, Sümercan. Crisis and search for political alternatives in Southern Europe: SYRIZA, indignados and Five Stars Movement. *METU Studies in development*. 2014. Vol. 41, no. 3, s. 489. ISSN 1010-9935.

72 Tamtéž, s. 488-489.

Indignados, které obsadilo náměstí Puerta del Sol v Madridu. Hlavní místo protestů *Agantismenoi* bylo náměstí Syntagma v Aténách, naproti budově parlamentu. Nicméně další demonstrace probíhaly v dalších 60 městech Řecka. Protesty trvaly v Aténách po dobu minimálně jednoho měsíce, poté byli demonstranti násilně vykázáni policií. Hnutí bylo významné především proto, že tradiční politické strany nehrály v jeho organizaci žádnou roli, v důsledku čehož pak účastníci demonstrací představovali heterogenní mix populace. Hnutí se stavělo do opozice vůči vládě, která byla označena za původce problému v Řecku. *Agantismenoi* požadovali obranu národní ekonomické suverenity, skoncování s přísnými úspornými opatřeními a radikální změnu v politickém establishmentu, který nenabízel žádnou jinou alternativu k neoliberalismu. SYRIZA se na protestech také podílela, avšak ne z pozice organizátora, ale účastníka. SYRIZA byla pravděpodobně jedinou řeckou stranou, která se od počátku věnovala požadavkům protestujících a setkávala se s nimi v ulicích. Anti-neoliberalní tematika stále více rezonovala SYRIZOU a strana se brzy stala klíčovým zprostředkovatelem požadavků *Agantismenoi*.^{73 74}

Na rozdíl od Podemos a Hnutí 5 hvězd, které vznikly jako odpověď na ekonomickou a politickou krizi v jižní Evropě, byla SYRIZA na počátku organizována jako koalice různých politických stran, kde většina z nich byly představitelé starších a etablovaných politických tradic. Zároveň však hlavním cílem strany byl socialismus 21. století, tedy nový modernější model socialismu, který se již poučil z chyb, které vedly k neúspěchu socialismu v minulém století. I proto v souvislosti s tím strana narážela na určitá pnutí a nesoulady. Oproti Podemos a Hnutí 5 hvězd se SYRIZA také snaží více pokrýt otázky týkající se jejího postoje k Evropské integraci a Měnové unii. V tomto ohledu strana vykazuje zvláštní mix euroskepticismu, kdy na jedné straně odmítá úsporná opatření, ale zároveň je pro setrvání v EU a Eurozóně.⁷⁵ Řecko se nicméně octlo v pozici, kdy bez jednoho nemůže mít druhé.

73 HORNER, Will. Why Syriza Won: Laclau, Populism and Hegemony. *The Oxford Left Review*. [online] [cit. 2016-07-10]. Dostupný z: <https://oxfordleftreview.com/will-horner-why-syriza-won-laclau-populism-and-hegemony/>

74 PRENTOULIS, Marina. From protest to power: the transformation of Syriza. *Red pepper*. [online] 2015 [cit. 2016-07-10]. Dostupný z: <http://www.redpepper.org.uk/from-protest-to-power-the-transformation-of-syriza/>

75 BOZKURT-GÜNGEN, Sümercan. Crisis and search for political alternatives in Southern Europe: SYRIZA, indignados and Five Stars Movement. *METU Studies in development*. 2014. Vol. 41, no. 3, s. 491-492. ISSN 1010-9935.

2.2.2. Rozhodující volby a povolební situace

Nepopulárnost vládních stran potvrdily volby do parlamentu v květnu 2012, kdy hnutí LAOS nedokázalo překlenout 3% uzavírací klauzuli pro vstup do parlamentu, ND ztratila téměř polovinu svých voličů a PASOK zhruba dvě třetiny voličů.⁷⁶ Největším překvapením těchto voleb se stala SYRIZA, která se umístila na druhém místě (viz Tabulka č. 2).⁷⁷ Po neúspěšných pokusech o sestavení vlády, bylo nutné volby o měsíc později opakovat. Kvůli opakovaným volbám se SYRIZA zaregistrovala jako jednotná politická strana⁷⁸ a postupně došlo k rozpuštění jejich jednotlivých organizací.⁷⁹

Tabulka č. 2: Parlamentní volby v Řecku 2009 - 2012

Strany	Červen 2012 (%)	Květen 2012 (%)	Říjen 2009 (%)
Nová demokracie (ND)	29,7	18,9	33,5
Koalice radikální levice (SYRIZA)	26,9	16,8	4,6
Panhelénské socialistické hnutí (PASOK)	12,3	13,2	43,9
Nezávislí Řekové (ANEL)	7,5	10,6	-
Zlatý úsvit (XA)	6,9	7,0	0,3
Demokratická levice (DIMAR)	6,3	6,1	-
Komunistická strana Řecka (KKE)	4,5	8,5	7,5
Obnova Řecka	1,6	2,1	-
Lidové ortodoxní hnutí (LAOS)	1,6	2,9	5,6
Ekologičtí zelení	0,9	2,9	2,5
Ostatní	1,9	11,1	1,7

Zdroj: <http://www.electionresources.org/gr/>

Na zakládajícím sjezdu 22. května 2012 se SYRIZA definovala jako demokratická strana radikální levice, která má kořeny v nezávislosti, anti-fašistických, demokratických a dělnických hnutích zápasících v Řecku. Zahrnuje mnoho ideologických proudů a při budování své identity slučuje především hodnoty dělnického hnutí s ekologickými, feministickými a dalšími novými sociálními hnutími. Proto v logu SYRIZY jsou tři vlajky: červená, zelená a fialová.⁸⁰

⁷⁶ PASOK se potýkalo s tak obrovským odcizením voličské základny, jelikož bylo vnímáno jako odpovědné za ekonomickou krizi kvůli machinacím se statistikami.

⁷⁷ SPOURDALAKIS, Michalis. The Miraculous Rise of the „Phenomenon SYRIZA“. *International Critical Thought*. 2014. Vol. 4, no. 3, s. 357. ISSN 2159-8282.

⁷⁸ V Řecku platí tzv. bonusový systém, který odměňuje vítěznou politickou stranu parlamentních voleb premií 50 poslaneckých mandátů.

⁷⁹ BORRECA, Raffaele. Political Crisis in Greece and Italy: a comparative analysis of SYRIZA and 5 Stars Movement. *University of Peloponnese. Department of Political Science and International Relations*. 2014. s. 12.

⁸⁰ INTERNATIONAL RELATIONS AND PEACE AFFAIRS DEPARTMENT OF SYRIZA. About SYRIZA. *SYRIZA*. [online] 2015 [cit. 2016-07-05]. Dostupný z: <http://www.syriza.gr/page/who-we-are.html#.V4YeTriLShd>

Po červnových volbách roku 2012 přešla SYRIZA do opozice, jelikož vládu vytvořily ND, PASOK a DIMAR. V lednu 2015 se konaly předčasné parlamentní volby, jelikož vláda opakovaně nebyla schopna zvolit prezidenta a parlament byl rozpuštěn. Nové volby vyhrála SYRIZA s 36 % hlasů a dokázala vytvořit vládní koalici s Nezávislými Řeky, kdy post premiéra zastával předseda SYRIZY Alexis Tsipras. Hlavním cílem vlády bylo od počátku ukončení politiky extrémních úsporných opatření a vyjednání lepších podmínek od Trojky, to se však prokázalo jako velmi obtížný úkol.⁸¹ Vyjednávání o finanční pomoci skončilo nezdárně, jelikož s podmínkami, které mezinárodní věřitelé požadovali, část SYRIZY nesouhlasila. Tsipras vnitrostranickou krizi vyřešil požádáním prezidenta o vypsaní nových voleb. Rebelující část SYRIZY pak založila novou stranu Lidová jednota (LE).⁸² Předčasné volby v září 2015 vyhrála opět SYRIZA s 35 % hlasů a vládní koalici opět vytvořila spolu s Nezávislými Řeky. Předsedou vlády je nadále Alexis Tsipras.⁸³

V rámci Evropského parlamentu je SYRIZA součástí levicové frakce Evropská sjednocená levice a Severská zelená levice (*European United Left/ Nordic Green Left, GUE/NGL*), kterou tvoří socialistické a komunistické strany. Skupinu tvoří 52 poslanců z 19 různých politických stran⁸⁴ a 4 nezávislí členové.⁸⁵

Ačkoli SYRIZA není stranou s jasně daným a komplexním ideologickým rámcem, automaticky to neznamená, že je jednota strany dysfunkční. Není tomu tak proto, že jednota SYRIZY je hlavně politická a ne ideologická, ale především struktura je založena na pluralitě mezi jednotlivými frakcemi, což vytváří prostor pro spojování všech ideologických a teoretických tradic staré i nové levice.⁸⁶ Ve svých stanovách strana často zmiňuje socialismus, kterého se snaží dosáhnout. Socialismus je zde

81 Tamtéž

82 BBC. Greece crisis: Syriza rebels form a new party. *BBC* [online] 2015 [cit. 2016-07-05]. Dostupný z: <http://www.bbc.com/news/world-europe-34014083>

83 ČT 24. (Staro)nová řecká vláda složila přísahu. *Česká televize*. [online] 2015 [cit. 2016-07-05]. Dostupný z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/1589522-staronova-recka-vlada-slozila-prisahu>

84 Česká republika: KSČM (3); Dánsko: Lidové hnutí Proti EU (1); Finsko: Levicová aliance (1); Francie: Francouzská komunistická strana (1), Parti de gauche (1), Unie pro zámoří (1); Kypr: pokroková strana pracujících lidí (2); Irsko: Sinn Féin (3); Itálie: Jiná Evropa (3); Německo: Die Linke (8); Nizozemí: Socialistická strana (2), Strana pro zvířata (1); Portugalsko: Levý blok (1), Portugalská komunistická strana (1); Řecko: SYRIZA (6); Španělsko: Sjednocená levice (4), Podemos (5), Jednotná baskická země (1), Galijská levicová alternativa (1); Švédsko: Levicová strana (1); Velká Británie: Sinn Féin (1)

85 GUE/NGL. Delegation. *GUE/NGL*. [online] 2013 [cit. 2016-12-16]. Dostupný z: <http://www.guengl.eu/group/delegations>

vysvětlen jako „forma organizace společnosti založené na sociálním vlastnictví a řízení výrobních zdrojů“. Za hlavní cíl je zde uvedeno „svržení nadvlády sil neoliberalismu a memorand, sil sociální destrukce, a vznik sjednocené levice zasazené do široké sociální aliance“.^{87 88}

SYRIZA je členěna na základě lokálních sekcí, jejichž zástupci volí každé dva roky Výbory prefektury. Nejvyšším orgánem SYRIZY je Ústřední výbor, jehož odpovědností je implementace rozhodnutí přijatých během sjezdů a představuje tedy vedení strany. Ústřední výbor volí Politický sekretariát a jeho tajemníka. Během stranického sjezdu, který se koná každé 3 roky, se volí Ústřední výbor a stranický orgán odpovědný za ekonomický audit. Regionální řídicí výbory koordinují činnost mezi celostátními a lokálními orgány. Skládají se ze dvou členů každé prefektury v daném regionu, koordinátorů Výborů prefektury, poslanců parlamentu zvolených v daném regionu, členů Ústředního výboru přidružených k regionálně lokálním sekcím a ze členů strany, kteří dohlížejí na volby v regionální administrativě.^{89 90}

Vzhledem k tomu, že je SYRIZA přetransformovanou koalicí stran v jednotnou stranu, tak její vnitřní organizační struktura procházela proměnou postupně a strana nejprve nevykazovala přílišné známky centralizace. Pro SYRIZU bylo na počátku charakteristické, že v kampaních zdůrazňovala svou kolektivitu, pluralitní spolu s horizontální úrovní v rámci rozhodování a lídr strany netvořil klíčový faktor. Bylo tomu tak do léta 2015, kdy se Alexis Tsipras stal ústředním bodem kampaně a jeho tvář byla téměř na všech agitačních materiálech. Lídr SYRIZY pak postupně centralizoval moc především do svých rukou a rozhodování se přesunulo na vertikální úroveň tedy shora-dolů.⁹¹

86 SPOURDALAKIS, Michalis. The Miraculous Rise of the „Phenomen SYRIZA“ *International Critical Thought*. 2014. Vol. 4, no. 3, s. 359. ISSN 2159-8282.

87 SYRIZA. Το Καταστατικό του ΣΥΡΙΖΑ. *SYRIZA*. [online] 2013 [cit. 2016-12-16]. Dostupný z: <http://www.syriza.gr/page/katastatiko.html#.WFUrEvnhBPb>

88 BORRECA, Raffaele. Political Crisis in Greece and Italy: a comparative analysis of SYRIZA and 5 Stars Movement. *University of Peloponnese. Department of Political Science and International Relations*. 2014. s. 13.

89 SYRIZA. Το Καταστατικό του ΣΥΡΙΖΑ. *SYRIZA*. [online] 2013 [cit. 2016-12-16]. Dostupný z: <http://www.syriza.gr/page/katastatiko.html#.WFUrEvnhBPb>

90 BORRECA, Raffaele. Political Crisis in Greece and Italy: a comparative analysis of SYRIZA and 5 Stars Movement. *University of Peloponnese. Department of Political Science and International Relations*. 2014. s. 13.

91 KIOPIOLIS, Alexandros a Giorgos KATSAMBEKIS. Varieties of Left-Wing Populism in Southern and Northern Europe: Insights from a Discursive Perspective. *European Consortium for Political Research*. [online] 2016 [cit. 2016-12-16]. Dostupný z:

Se zde zkoumanými protestními stranami má SYRIZA mimo jiné společný prvek charismatického lídra, který se výrazně odlišuje od hlavních představitelů etablovaných stran v zemi. Hlavní „značkou“ předsedy strany SYRIZA Tsiprase je určitá míra neformálnosti jakožto politika. Tsipras zásadně chodí bez kravaty, čímž se snaží evokovat, že je především zástupce pracujícího lidu, muž „zdola“ a tím tedy mezi sebe a jiné lídry politických stran vnést nějaký rozdíl. Levicová politika Tsiprase zajímala už od mládí, kdy vstoupil do Komunistické mládeže Řecka. Na střední škole pak vedl studentskou revoltu proti zákonu, který se týkal privatizace vzdělání. Během inženýrského studia na Národní technické univerzitě v Aténách byl nadále aktivní řadě studentských organizací.⁹² Od 90. let byl členem Synaspismos a v roce 2008 se stal předsedou SYN, což je subjekt, který byl pro rozvoj SYRIZY ústřední, vzhledem k tomu, že momentálně představuje 80 % celé strany.⁹³ V roce 2009 se stal lídrem SYRIZY a tento post vykonává dodnes.

2.3. *Podemos, Můžeme*

2.3.1. Okolnosti vzniku a charakteristika

V důsledku ekonomické a politické krize probíhaly ve Španělsku občanské protesty, obdobně jako v Řecku. V květnu 2010 byla španělská vláda nucena přijmout úsporná opatření a reformy trhu práce. Na rozdíl od Řecka, kde bylo vystupňování mimoparlamentních zápasů skrze nástup sociálního hnutí *Aganctismenoi* doprovázeno vzestupem radikálně reformního politického subjektu, ve Španělsku žádná politická strana během let 2010-2012, kdy bylo Španělsko postiženo krizí nejhůře, nenabyla na významu s cílem zahájit radikální změnu. A tak jediným podstatným politickým aktérem, který organizoval nespokojenost s politickou a ekonomickou situací země bylo, do ledna 2014, kdy byla založena nová politická strana Podemos (v překladu můžeme), hnutí 15-M známé také jako *Indignados* (v překladu rozhořčení).⁹⁴

<https://ecpr.eu/Filestore/PaperProposal/a5fd3b5c-7d32-4e7e-a10d-2f9cff56946a.pdf>

92 CENDROWICZ, Leo. Alexis Tsipras profile: A charismatic gambler with his nation's future. *Independent*. [online] 2015 [cit. 2016-12-18]. Dostupný z:

<http://www.independent.co.uk/news/people/alexis-tsipras-profile-a-charismatic-gambler-with-his-nations-future-10365515.html>

93 SPOURDALAKIS, Michalis. The Miraculous Rise of the „Phenomen SYRIZA“ *International Critical Thought*. 2014. Vol. 4, no. 3, s. 359. ISSN 2159-8282.

94 BOZKURT-GÜNGEN, Sümercan. Crisis and search for political alternatives in Southern Europe: SYRIZA, indignados and Five Stars Movement. *METU Studies in development*. 2014. Vol. 41, no. 3,

Hnutí *15-M* si osvojilo toto jméno skrze masové demonstrace napříč Španělskem organizované 15. května 2011 pomocí internetové platformy *Democracia real Ya!* (Skutečná demokracie teď!). Řadí se k tzv. „hnutím okupovaných náměstí“, která vznikla na středním východě během „arabského jara“ a později se tato myšlenka rozšířila do Evropy (*Indignants*) i USA (*Occupy Movement*). Sociální základnu hnutí tvořili většinou vzdělaní mladí lidé, kde převažovali ženy a nezaměstnaní. S cílem změnit situaci země hnutí vyzývalo lidi, aby nevolili hlavní strany Španělska. Hnutí tak zastávalo negativní postoj vůči etablovaným stranám a také proti odborovým organizacím. Strategie hnutí, pak vycházela především ze dvou rovin protestu: úsporná opatření a parlamentní/zastupitelská demokracie.^{95 96}

Během následujících regionálních a komunálních voleb v květnu 2011, které se konaly již během protestů organizovaných hnutím *Indignados*, byl znatelný pokles hlasů pro vládní stranu - Španělská socialistická dělnická strany (PSOE). Volby do parlamentu pořádané v listopadu 2011 pak znamenaly jednoznačnou porážku vládní strany, která skončila druhá a vítězem se stala Lidová stran (PP), která získala 44,6 % (viz Tabulka č. 3).⁹⁷ Ještě stále však platila v politickém systému Španělska dominance PSOE a PP.

Straně Podemos se podařilo během svého vzniku v roce 2014 získat 50 000 registračních podpisů za jediný den. Strana má kořeny právě v myšlenkách hnutí *Indignados*, jelikož sami zakladatelé strany byli v hnutí „rozhořčených“ velmi aktivní. Lídrem strany Podemos je Pablo Manuel Iglesias Turrión, profesor politologie na Univerzitě Complutense v Madridu. Ten začal své myšlenky nejprve publikovat v menších celonárodních novinách a vystupovat ve vlastních TV pořadech, čímž získal nezávislý prostor pro vybudování svého mediálního profilu a postupně se stal jedním z hlavních politických komentátorů. To bylo pro úspěch Podemos velice důležité, mimo

s. 492-493. ISSN 1010-9935.

95 Tamtéž, s. 493.

96 PENA-LOPEZA, Ismael, Mariluz CONGOSTOB a Pablo ARGONC. Spanish Indignados and the evolution of the 15M movement on Twitter: towards networked para-institutions. *Journal of Spanish Cultural Studies*. 2014. Vol. 15, no. 1-2, s. 193. ISSN 1463-6204.

97 BOZKURT-GÜNGEN, Sümercan. Crisis and search for political alternatives in Southern Europe: SYRIZA, indignados and Five Stars Movement. *METU Studies in development*. 2014. Vol. 41, no. 3, s. 492-493. ISSN 1010-9935.

jiné i proto, že strategie strany je silně ovlivněna levicovými zeměmi Latinské Ameriky,⁹⁸ kde charismatický vůdce je klíčem k úspěchu.⁹⁹

Jednou z klíčových myšlenek, se kterou Podemos pracuje, je „neudržitelnost systému 78“, který se vyvinul po pádu Frankovy diktatury, kdy proběhla demokratická transformace, ale již ne socioekonomická. V důsledku tedy „u moci“ pořád zůstala privilegovaná bohatá vrstva obyvatelstva, kterou Podemos označuje jako „kastu“. Cílem je pak i zahájit reformu ústavy, která by obsahovala participativní prvky a modifikovala normy tržní ekonomiky.¹⁰⁰¹⁰¹ Podemos obhajovala levicové reformy ve španělské společnosti a politice, slibovala být skutečným stoupencem španělské levice, jelikož dosavadní nejdůležitější levicová strana Španělská socialistická dělnická strany (PSOE) podle Igleasiase španělskou levici již nezastupuje. Užíváním velké míry expresivity se strana snažila přilákat určitý typ voličů: mladší generace, levicově orientované a voliče nespokojené se španělskou politickou a ekonomickou situací.¹⁰²

Velký vliv na vedení Podemos mělo také dílo argentinského teoretika, post-marxisty Ernesta Laclaua a jeho koncepce populismu.¹⁰³ Dalším autorem, který měl pro Podemos, tak pro samotného Laclaua velký význam je italský marxistický filosof Antonio Gramsci, který vytvořil koncept boje o hegemonii.¹⁰⁴ Pojetí populismu podle Laclaua zapadalo do ducha myšlenek hnutí *Indignados*, kdy demokratické instituce údajně nevěnovaly pozornost požadavkům lidu, z čehož tedy pramenil rozpor mezi lidem a představiteli moci. Podle strany Podemos tak požadavky *hnutí rozhořčených* a

98 Spoluzakladatel Podemos Juan Carlos Monedero pracoval jako poradce Hugo Chaveze (Venezuela) a manažér volební kampaně strany Íñigo Errejón byl pro změnu poradcem Evo Moralese (Bolívie) a Rafaela Correa (Ekvádor).

99 YOUNGMAN, Tom. 8 Reflections on the Rise and Rise of Podemos. *Novara Wire* [online] 2016 [cit. 2016-07-10]. Dostupný z: <http://wire.novaramedia.com/2014/11/8-reflections-on-the-rise-and-rise-of-podemos/>

100 POLO, Rodrégez Mario. Španělská zkratka ke změně režimu. *A2larm*. [online] 2014 [cit. 2016-07-14]. Dostupný z: <http://a2larm.cz/2014/11/spanelska-zkratka-ke-zmene-rezimu/>

101 KLEINHAMPLOVÁ, Barbora a Vít LESÁK. Budou indignados vládnout Španělsku? *A2larm*. [online] 2015 [cit. 2016-07-14]. Dostupný z: <http://a2larm.cz/2015/01/budou-indignados-vladnout-spanelsku/>

102 EZENARRO, Oier Lobera. Late, but finally here: Anti- Euro left-wing populism rising in Spain. *Institute of European Democrats*. [online] 2014 [cit. 2016-07-10]. Dostupný z: <http://www.iedonline.eu/publications/2014/anti-euro-left-wing-populism-rising-in-spain.php>

103 LACLAU, Ernesto. *On Populist Reason*. London, New York: Verso. 2005. 276 s. ISBN 1-85984-651-3.

104 GRAMSCI, Antonio. *Dopisy z vězení*. Praha: Svoboda. 1949. 331 s.

potazmo Podemos nelze považovat za antisystémové, vzhledem k tomu, že podle představitelů zmíněných organizací samotný systém byl proti nim.¹⁰⁵

Vedení Podemos se skládá z pěti osob, které u zrodu strany stáli. Generálním tajemníkem a nejdůležitějším vůdcem je pochopitelně Pablo Iglesias. Tajemníkem pro politické záležitosti je Íñigo Errejón. Neméně důležitým byl hlavní ideolog strany Juan Carlos Monedero¹⁰⁶ či analytička volebních průzkumů Carolina Bescansa. Posledním z pěti ve vedení je Luis Alegre, který řídí Podemos v Madridu. Všech pět osob spojuje dlouholeté přátelství, vzniklé na půdě Fakulty politických a sociálních věd na madridské Univerzitě Complutense a zájem o španělská levicová hnutí, ve kterých se během let vyskytovali.¹⁰⁷

Ačkoli má strana propracovanou vnitřní strukturu na lokální a regionální úrovni, kde domluva mezi zúčastněnými funguje v rámci veřejné on-line konzultace. V praxi je Podemos centralizovanou stranou, kde má hlavní slovo především Pablo Iglesias. Vzniká tak napětí mezi lokálními organizacemi a vedením, jehož vývoj ukáže až čas.¹⁰⁸ Podemos je v tomto velmi specifickém případě, jelikož přerod, ze sociálního hnutí v politickou stranu, by bez určité centralizace byl velmi obtížným krokem. Obecně vzato centralizaci nelze automaticky považovat za negativní fenomén. U protestních hnutí jako je *15-M* či *Occupy* je domnělá absence autority vždy pouze iluzorní. Klíčem k úspěchu je vytvořit a udržet demokratickou formu centralizace, která obnáší pluralismus v diskuzích, rozhodnutí přijatá většinovým hlasováním a jednotný postup. S tím má prozatím Podemos jisté obtíže. Pravidla a procedury upřednostňují kontrolu shora-dolů, čímž si vrcholové vedení vždy prosadí svou.¹⁰⁹

105 BARRIERE, Manel, Andy DURGAN a Sam ROBSON. The challenge of Podemos. *International socialism*. [online] 2015 [cit. 2016-07-15]. Dostupný z: <http://isj.org.uk/the-challenge-of-podemos/>

106 Poté, co strana Podemos v roce 2015 výrazně ubrala na radikálním apelu, Monedero kritizoval stranu v interview pro rádiovou stanici za odchýlení od původních ideálů a za směr kterým se začala ubírat. Jen pár hodin po interview Monedero rezignoval na svůj post ve výkonné radě Podemos.

107 BUCK, Tobias. Spanish politics: Podemos' populist surge. *Financial Times*. [online] 2015 [cit. 2016-12-08]. Dostupný z: <https://www.ft.com/content/ecca8824-b7a3-11e4-981d-00144feab7de>

108 PERSSON, Mats. Is the Podemos bubble bursting? *Open Europe*. [online] 2015 [cit. 2016-12-08]. Dostupný z: <http://openeurope.org.uk/today/blog/is-the-podemos-bubble-bursting/>

109 LEWIS, Tom. Podemos and the Left in Spain. *International socialist Review*. [online] 2015 [cit. 2016-12-08]. Dostupný z: <http://isreview.org/issue/98/podemos-and-left-spain>

2.3.2. Rozhodující volby a povolební situace

První úspěch strany Podemos na sebe nenechal dlouho čekat, již dva měsíce po svém vzniku strana dokázala obsadit 5 mandátů ve volbách do Evropského parlamentu. V rámci Evropského parlamentu je Podemos, stejně jako SYRIZA, součástí politického uskupení socialistických a komunistických stran Evropská sjednocená levice- Severská zelená levice. Vedení strany rozhodlo, že jejich europoslanci budou pobírat plat 1930 €, zbylá částka z celkového platu 8000 € měla financovat výdaje strany Podemos.¹¹⁰ Budoucnost Podemos začínala vypadat slibně, nicméně na obzoru se objevila nová politická strana Občané – strana občanů (*Ciudadanos*), která stejně jako Podemos cílila na voliče, sympatizující s Indignados, protikorupční tematikou. Parlamentní volby na konci roku 2015, potom díky zisku 20,7 % hlasů pro Podemos a 13,9 % pro *Ciudadanos* podstatně oslabily dosavadní velmi silnou pozici Lidové strany a Španělské socialistické dělnické strany (viz Tabulka č. 3).

Problémy nastaly se sestavováním vlády, kdy jediné strany ochotné vzájemné spolupráce byly PSOE a Ciudadanos. Ty by však dohromady neutvořily absolutní většinu a španělský král Felipe IV. byl donucen vypsát nové parlamentní volby na červen 2016. Do nových voleb vstupovala Podemos ve volební koalici pod názvem *Unidos Podemos*, ve které se dále nacházela Spojená levice (IU) a strana zelených Equo. Výsledky posledních parlamentních voleb z června 2016 byly téměř shodné s výsledky z prosince 2015. Nový kabinet byl jmenován až v listopadu 2016 a Španělsko má momentálně menšinovou lidoveckou vládu.

Tabulka č. 3: Parlamentní volby ve Španělsku 2011 - 2016

Strany	Červen 2016 (%)	Prosinec 2015 (%)	Listopad 2011 (%)
Lidová strana (PP)	33	28,7	44,6
Španělská socialistická dělnická strana (PSOE)	22,7	22	28,8
Podemos	21,1	20,7	-
Občané – strana občanů (Ciudadanos)	13,1	13,9	-
Ostatní	8,8	13,9	24,9

Zdroj: http://www.electionresources.org/es/index_en.html

110 KASSAM, Ashifa. Podemos hopes to cement rise of citizen politics in Spain after election success. *The Guardian* [online] 2014 [cit. 2016-07-10]. Dostupný z: <http://www.theguardian.com/politics/2014/may/27/podemos-citizen-politics-spain-elections-indignados-movement>

2.4. Srovnání

Tato kapitola zodpovídá na otázku „*Jaké jsou klíčové podmínky pro prosazení protestních stran?*“. Tři politické strany/hnutí, rozebírané v předchozích podkapitolách, představují politickou odpověď na vzrůstající nespojenost obyvatel s dopadem ekonomické krize, se kterým si tehdejší politický establishment nedokázal poradit. Celá situace vedla k úpadku etablovaných stran, kvůli odcizení obyvatel od politické garnitury. Nespokojená veřejnost vyšla do ulic a v jihoevropských zemích se začala formovat protestní sociální hnutí.

Kromě přítomnosti socio-ekonomické krize vedoucí k poklesu zájmu o tradiční strany tedy představuje další ústřední faktor napojení zkoumaných stran na protestní hnutí. Nejsilněji je tento jev zastoupen u strany Podemos, která postavila své základy právě na postojích protestního hnutí *Indignados*. U SYRIZY je zřetelná aktivní podpora aktivit řeckého protestního hnutí *Aganaktismenoi*. Pouze M5S s žádným podobným sociálním hnutím nespolečně pracovalo, italský případ je v tomto specifický, jelikož v Itálii demonstrace a protesty byly převážně zaměřené vůči korupčním kauzám, „anti-kapitalistický kontext“ zůstával marginalizován a tudíž se žádné protestní sociální hnutí většího významu v Itálii nezformovalo. Toto „prázdné místo“ dokázal obsadit Grillo pomocí svých aktivistů a V-Days a do určité míry tak bylo protestní sociální hnutí v Itálii „suplováno“. Dalo by se říci, že neexistence italské verze „rozhořčených“ byla jedním z nezanedbatelných důvodů zformování a následného úspěchu Hnutí 5 hvězd.

Rovněž mají všechny tři politické formace společný prvek charismatického lídra. Strany vykazují striktní závislost na svém lídrovi, jehož vliv přesahuje nástroje vnitřní demokracie a stranických orgánů. Vůdce se neprezentuje jako profesionální politik, nemá vazby na jiné politické strany a snaží se vytvářet dojem, že mužem „zdola“. ¹¹¹ Všichni tři lídři vystupují poněkud odlišně než většina jejich oponentů a vnášejí do konzervativních politických kruhů lehkou inovaci. Beppe Grillo, předseda Hnutí 5 hvězd, je bývalý herec a komik, který se stal neodmyslitelným influencerem v Itálii pomocí svého blogu, který se stal platformou pro vznik celého M5S. Pablo Iglesias, univerzitní profesor, se pomocí účinkování v diskuzních pořadech a působením na své

111 BORRECA, Raffaele. Political Crisis in Greece and Italy: a comparative analysis of SYRIZA and 5 Stars Movement. *University of Peloponnese. Department of Political Science and International Relations*. 2014. s. 17.

vlastní TV stanici stal rovněž poměrně vlivnou veřejnou osobou. Jeho profil na Twitteru předčí ve sledovanosti i profil jeho vlastní strany Podemos. Pro představitele Podemos je charakteristická neformální image. Iglesias s dlouhými vlasy v culíku a v košili bez kravaty, s vyhrnutými rukávy, tak tvoří velmi netradiční obraz předsedy strany. A o to straně jde, nechtějí být vnímání stejně jako ostatní představitelé španělských etablovaných stran. Pomocí své neformální image se snaží do politiky vnášet alespoň symbolický pocit změny a modernosti. Totéž, byť v menší míře, je patrné u SYRIZY, kde se vedení oprostilo od nošení kravat. Charismatický předseda Alexis Tsipras, se stal se svým lehce neformálním vzhledem pro Řeky více přístupným a jeho slova o tom, že mluví za pracující lid se tak stávají pro občany snáze uvěřitelnými.

V kapitole byla rovněž naznačena odpověď na otázku „*Jakou strategii si jednotlivé protestní strany zvolily?*“. Zvolené strategie zde zkoumaných stran se od sebe navzájem liší. Politické strany zde pracují s více faktory, jejichž konečné kombinace jsou u každé strany odlišné. Vzestup populistických protestních stran jako politických alternativ v čase krize měly na svědomí specifické postoje politických stran pomocí tří různých rovin protestu:

1. Kritika podoby politiky úsporných opatření byla ústřední především pro SYRIZU, která dané problémy chtěla řešit především skrze radikální reformy, tak pro stranu Podemos, která jako řešení nabízela nové ekonomické a organizační modely. V případě Hnutí 5 hvězd byla kritika politiky úsporných opatření mnohem méně zřetelná, jelikož hnutí v tomto směru vykazovalo nejednoznačný postoj.
2. Druhá rovina protestu spočívající v „opozici“ vůči parlamentní/zastupitelské demokracii byla více význačná u Podemos (*Indignados*) a M5S. SYRIZA oproti tomu předpokládala radikální změnu celého systému právě skrze parlamentní mechanismy. Pravděpodobně proto, že SYRIZA, oproti dvěma zbylým, v politickém systému figuruje déle a zároveň její členové participovali před vznikem SYRIZY v jiných stranách. Podemos a M5S k této problematice přistupovaly odlišně. Strana Podemos vznášela kritiku vůči politickým zástupcům a zastupitelským orgánům a požadovala nastolení participační

demokracie skrze shromáždění. Hnutí 5 hvězd oproti tomu navrhovalo přímou participaci občanů, která měla být realizována přes internet.

3. Poslední zdroj protestu vůči politickému vedení se u všech tří stran také projevoval lehce odlišně. Strana Podemos kritizovala elity, jež byly ve Španělsku u moci a poukazovala na nedostatky plynoucí z fungování zastupitelské demokracie a kladla důraz na možnost většího zapojení participačních prvků. Kritika SYRIZY se týkala především vládních činitelů z hlediska jejich neefektivního krizového řízení země. A Hnutí 5 hvězd svou kritiku rozšířilo na všechny politiky obecně, které označovalo jako kastu.¹¹²

112 BOZKURT-GÜNGEN, Sümercan. Crisis and search for political alternatives in Southern Europe: SYRIZA, indignados and Five Stars Movement. *METU Studies in development*. 2014. Vol. 41, no. 3, s. 499-501. ISSN 1010-9935.

3. Programové cíle

Tato kapitola je rovněž důležitá pro zodpovězení otázky „*Jakou strategii si jednotlivé protestní strany zvolily?*“ a to tedy z programového hlediska. Volební program stran představuje jedno ze zásadních kritérií při komparaci politických stran. Určuje postoje a cíle, ke kterým se strana zavazuje, že je po volbách splní. U vybraných případů politických stran/hnutí je komparace ztížená vzhledem k tomu, že politické programy byly vypracovány v rozdílném časovém a prostorovém horizontu. Následující podkapitoly představí poslední dostupné politické programy zkoumaných stran. V případě Hnutí 5 hvězd se jedná o program vypracovaný krátce po vzniku hnutí v roce 2009. Program SYRIZY je ze září roku 2014 a nese název Thessaloniki (soluňský) program. A nejnovějším politickým programem strany Podemos je program z prosince 2015.

3.1. Programové cíle Hnutí 5 hvězd

Program je členěný do sedmi úseků: stát a občané, energie, informace, ekonomika, transport, zdraví a vzdělávání. V první části programu „stát a občané“ M5S kritizuje politický systém Itálie. Stávající systém je údajně příliš byrokratický, personálně předimenzovaný, nákladný a neefektivní. Parlament nedostatečně reprezentuje občany, kteří si nemohou zvolit kandidáta, ale pouze symbol strany. Ústava je obcházena a politické strany nahradily vůli lidu.

První úsek rovněž předkládá konkrétní kroky „nápravy“ systému. Úprava územních správních celků předpokládá zrušení provincií a sloučení obcí s méně než 5000 obyvateli. Velká pozornost je v této sekci věnována eliminaci poslaneckých výhod. M5S navrhuje zrušení *Lodo Alfano* (zákon o imunitě, který znemožňuje trestní stíhání premiéra, prezidenta a předsedů sněmovny a senátu), odstranění všech zvláštních poslaneckých privilegií včetně práva na důchod po dvou a půl letech. Dále zakazuje poslancům vykonávat jakoukoli další profesi včetně kumulace zastupitelských funkcí (poslanec parlamentu nemůže být zároveň starostou obce) a zároveň musí být plat poslanců v souladu s průměrnou mzdou v Itálii. Zastupitelé (včetně poslanců parlamentu) nesmějí být zvoleni na více než dvě volební období a rovněž se jimi nemohou stát osoby s trestním záznamem. Program také zdůrazňuje povinnost výuky

ústavy pro každého zastupitele. V neposlední řadě se část „stát a občané“ věnuje také prvkům přímé demokracie. Program navrhuje přímou účast občanů na každém veřejném zasedání skrze web a on-line čtení návrhu zákona alespoň tři měsíce před hlasováním, aby měli občané možnost se k tomu vyjádřit. Také ukládá povinnost parlamentní debaty a hlasování o návrzích zákonů vzešlých z lidové iniciativy nebo například upravuje kvórum pro *referendum abrogativi* (referendum, jež ruší existující zákon).

Z druhé části zaměřené na energie jasně vyplývá environmentalický charakter Hnutí 5 hvězd. Hnutí zde zmiňuje, jak je současné plýtvání termoelektrické produkce dlouhodobě neudržitelné a to nejen s ohledem na životní prostředí, ale i technicky a ekonomicky. Vede to k nezadržitelnému vyčerpání přírodních zdrojů, stejně jako to zvyšuje stále více propastný rozdíl mezi zeměmi vyspělými a rozvojovými. M5S zde dále předkládá konkrétní body, jak zamezit plýtvání energiemi.

Třetí část se týká informací, ty pro M5S představují jeden ze základů demokracie a individuálního přežití. Pokud je kontrola informací soustředěna do rukou několika činitelům nevyhnutelně to spěje k nedemokratickému zřízení. Informace týkající se ekonomických entit jsou prezentovány v souladu s korporátními zájmy a zájmy mocenských ekonomických skupin. To pak vede k neinformovaným či špatně informovaným občanům. Ti po čase přijmou roli „konzumentů“ a „pasivních voličů“, kteří jsou prakticky vyloučeni z rozhodování, jež se týkají jich samých.

V „informační“ části programu se navrhuje digitální občanství již od narození, což zahrnuje volný přístup k internetu pro všechny italské občany. S čímž souvisí i srovnání cen za připojení k internetu a telefonu s těmi evropskými. Program zmiňuje ukončení státního financování novin nebo, že žádný televizní kanál nebo noviny s celostátním pokrytím nesmí majoritním podílem vlastnit soukromý subjekt a maximální vlastnictví by mělo být pouze 10 % akcií. Dále je zde úprava v oblasti poplatků a přidělování televizních kmitočtů či zřízení jediného veřejnoprávního televizního kanálu s informačním a kulturním obsahem, který bude oproštěn od reklam a vlivu politických stran.

Ekonomická část programu působí velmi slabě. Hnutí 5 hvězd zde propaguje podporu místní výroby, nevýdělečné činnosti a nezaměstnaných, nicméně konkrétní kroky, jak toho docílit, zde vůbec zmíněny nejsou. Veškerá slova působí pouze jako prázdná gesta. Totéž se dá říci o proklamování snížení státního dluhu či zrušení monopolů určitých firem.

Transport je sekci programu, která rovněž zohledňuje životní prostředí. Jsou zde zmíněny konkrétní body podporující rozvoj cyklistiky a veřejné dopravy, stejně jako body znevýhodňující dopravu osobními auty.

Šestá část programu je zaměřena na zdravotnickou péči. V Itálii funguje systém státního zdravotnictví, kdy je zdravotní péče hrazená z veřejných prostředků. Národní zdravotnická služba, která by měla fungovat na základě rovnosti v přístupu péče v současné době doplácí na decentralizaci, jelikož rozhodování o financování je přeneseno na regiony, které často spolupracují i se soukromými nemocnicemi, což dle slov M5S vede k odklánění zdrojů a talentovaného personálu od veřejnosti. Hnutí si zde klade za cíl zajištění přístupu k základním službám Národní zdravotnické služby zadarmo, stejně tak zabránění lékařům pracujícím ve veřejných nemocnicích pracovat zároveň i v nemocnicích soukromých.

Poslední úsek programu se věnuje vzdělání. I zde je zakomponován prvek internetové konektivity, který je pro M5S příznačný. Ve školách má být šíření internetu povinné a školy by měly postupně přecházet z tištěných učebnic na digitální formát. Stát by měl poskytovat finanční prostředky pouze veřejným školám. Anglický jazyk se má povinně vyučovat již od mateřské školy a italský jazyk má být pro cizince umožněn k vyučování zdarma.¹¹³

3.2. Programové cíle SYRIZY

SYRIZA požadovala okamžité parlamentní volby a silný mandát k vyjednávání s cílem zajistit níže zmíněné body. Strana žádala odepsání větší části vládního dluhu. Poukazuje na to, že tak bylo učiněno v souvislosti s německým dluhem v roce 1953.

113 MOVIMENTO 5 STELLE. Programma – Stato e cittadini Energia Informazione Economia Transporti Salute Istruzione. *beppegrillo.it* [online] 2009 [cit. 2016-12-20]. Dostupný z: <http://www.beppegrillo.it/iniziative/movimentocinquestelle/Programma-Movimento-5-Stelle.pdf>

Splacení zbývající části dluhu je podmíněno „klauzulí růstu“, podle které má být financovaný růst a ne rozpočet a také určitou ochrannou lhůtou splácení dluhu (moratorium) s cílem uložení finančních prostředků pro ekonomický růst. Dále vyloučit veřejné investice z restrikcí Paktu o stabilitě a růstu. Dále žádala „European New Deal“ veřejných investic financovaných z prostředků Evropské investiční banky a kvantitativní uvolňování Evropskou centrální bankou s přímými nákupy státních dluhopisů.

Na základě výše zmíněného plánu strana očekávala obnovu a produktivní rekonstrukci Řecka. Předpokládalo se navýšení veřejných investic o nejméně 4 mld. EUR. Dále také obnovení platů a důchodů a tím také zvýšení nabídky a poptávky. Poskytování pobídek zaměstnanosti u malých a středních podniků. Vláda bude rovněž přispívat na náklady energetického průmyslu výměnou za vytvoření zaměstnaneckých míst a klauzule o životním prostředí. Dále je tu zmíněna investice do znalostí, výzkumu a technologií s cílem zabránit emigraci mladých vědců. Nebo také přestavba sociálního státu, obnovení právního státu a vytvoření meritokracie ¹¹⁴.

Program zahrnuje „plán národní obnovy“, který má nahradit Memorandum. Plán pracuje se čtyřmi pilíři: 1. Konfrontace humanitární krize, 2. Restartování ekonomiky a podpoření daňové spravedlnosti, 3. Opětovné získání zaměstnání a 4. Transformace politického systému k prohloubení demokracie.

První pilíř se soustřeďuje na pomoc té nejchudší vrstvě obyvatel. Je v něm zmíněna elektřina zdarma pro domácnosti pod hranicí chudoby, dotace na jídlo, program garance bydlení s dotovaným nájemným nebo obnovení vánočního bonusu 13. důchodu. Dále předpokládá lékařskou a farmaceutickou péči zdarma pro nepojištěné nezaměstnané, speciální kartu pro užívání veřejné dopravy pro dlouhodobě nezaměstnané a lidi pod hranicí chudoby či zrušení zvláštní spotřební daně za vytápění a motorovou naftu. Odhadované náklady na tento pilíř tvoří 1,882 miliard EUR.

Druhý pilíř, který se týká restartování ekonomiky, stanovuje za prioritu zmírnění daní s ohledem na ekonomiku, odlehčení finanční zátěže občanů a zvýšení poptávky.

114 Forma vlády, která cílí na odstranění sociálních nerovností (především se snaží redukovat zvýhodňování příslušníků elit) ve společnosti tím, že jsou lidé odměňováni na základě svého úsilí a schopností. Meritokracie bývá označována jako vláda nadaných.

Jednou z podstatných chyb systému bylo nadměrné zdanění střední třídy, které přispělo k ještě tíživější situaci. V krajních případech vedlo i k ohrožení fyzické existenci, jak o tom svědčí nebývalý počet sebevražd. SYRIZA zde především pracuje s body, které eliminují trestní stíhání dlužníků. Navrhuje zde také zrušení rovné daně z nemovitosti a zavedení daně z velkého pozemku, což má postihnout především vyšší třídy. Odhadované náklady na tento pilíř se pohybují okolo 6,5 mld EUR, zatímco výnos by měl tvořit zhruba 3 mld EUR.

Třetí pilíř slibuje nárůst pracovních míst o 300 000 ve všech odvětvích hospodářství. Zahrnuje restituci institucionálního rámce pro ochranu zaměstnaneckých práv, který byl poškozen vládami memorand. Náklady by měly odpovídat 3 miliardám EUR.

Pro nás patrně nejzajímavějším pilířem politického programu je ten čtvrtý, který nabízí transformaci politického systému k prohloubení demokracie. Tento pilíř představuje institucionální a demokratickou rekonstrukci státu, kdy SYRIZA slibuje posílit instituce zastupitelské demokracie a představit nové instituce přímé demokracie. Tento pilíř je členěn do čtyř bodů:

1. Regionální organizace státu. Zvýšení transparentnosti, ekonomické samostatnosti a efektivní fungování obcí a regionů. Posílení institucí přímé demokracie a zavedení nových.
2. Posílení občanské participace. Zavedení nových institucí jako je lidová zákonodárná iniciativa, občanské veto a iniciativa občanů svolat referendum.
3. Posílení parlamentu, omezení poslanecké imunity, zavedení možnosti trestního stíhání poslanců parlamentu.
4. Regulace radiového/televizního prostoru na základě dodržování finančních, daňových a kritérií sociálního zabezpečení. Znovuzavedení veřejnoprávní televize a rozhlasu ERT.

Celkové náklady na provedení restrukturalizace společnosti pomocí Thessaloniki programu představují 11,382 mld EUR. V závěru programu strana zmiňuje, ze kterých rozpočtů bude potřebné finance „ukrajovat“, čímž se v dlouhodobějším důsledku náklady a výnosy vyrovnají.¹¹⁵

3.3. Programové cíle Podemos

Program Podemos z roku 2015 vyvolal ohlasy především díky svému grafickému zpracování, které silně připomíná katalog švédské nábytkářské firmy IKEA. První část programu tak propojuje fotografie členů strany v různých interiérech spolu s konkrétními programovými body. Druhá část shrnuje všechny programové body, v již klasické podobě volebního programu.¹¹⁶

Program je rozdělen do šesti sekcí: ekonomická demokracie, sociální demokracie, politická demokracie, občanská demokracie, mezinárodní demokracie a regionální a obecní návrhy. Celkem má zhruba 400 detailně rozpracovaných bodů.

V části „ekonomické demokracie“ Podemos představila více než sto programových bodů. Zde je představena směsice bodů, která na jedné straně představuje jistý krok k hodnotám post-materialismu (byť stále lehce v ekonomickém duchu), ale na straně druhé se zde řeší i „klasické“ ekonomické otázky. Podemos zmiňuje body týkajících se environmentalismu (obnova vodních elektráren, podpora veřejné dopravy, apod.), genderu (reforma rodičovské dovolené, odstranění mzdových rozdílů mezi pohlavími) nebo investic do vědy a výzkumu. Rovněž zde nalézáme body zaměřené na restrukturalizaci státního dluhu a zvyšování mezd a pracovních míst.

„Sociální demokracie“ je v programu Podemos také rozpracována ve více než sto bodech. Týkají se zlepšení přístupu k veřejné zdravotnické péči a sociálním službám, také investice do vzdělávacích a sportovních zařízení. Opět zde nalézáme

115 SYRIZA. SYRIZA – THE THESSALONIKI PROGRAMME. *SYRIZA*. [online] 2014 [cit. 2016-07-16]. Dostupný z: <http://www.syriza.gr/article/id/59907/SYRIZA---THE-THESSALONIKI-PROGRAMME.html#.V4x0jriLRhE>

116 PODEMOS. Programa 26 J. *Podemos* [online] 2016 [cit. 2016-07-16]. Dostupný z: <https://lasonrisadeunpais.es/wp-content/uploads/2016/06/Podemos-Programa-Electoral-Elecciones-Generales-26J.pdf>

genderově zaměřené body (ženy v armádě a státních bezpečnostních službách, zákony týkající se sexuálního či domácího násilí nebo reforma zákona o interrupci, apod.).

„Politická demokracie“ zavádí nástroje přímé demokracie (přímá volba Generální rady soudní moci, evaluace veřejných politik, zapojení občanů ve veřejné správě). Je zde posílení legislativního systému s ohledem na korupci a trestní činnost či odstranění privilegií volených funkcionářů.

V „občanské demokracii“ se program soustřeďuje na řadu problematických environmentálních témat jako ochrana mořského prostředí, využití půdy nebo udržitelnost měst, atd.

Část zaměřená na „vnitřní demokracii“ se věnuje migrační problematice. Navrhuje zřízení Ministerstva migrační politiky, neboť v současné době má danou politiku na starosti více ministerstev a také zřízení Ministerstva rovnosti a solidarity, které bude odpovědné za realizaci politiky spolupráce s mezinárodními organizacemi solidarity. Spolu s tím, zde Podemos představuje konkrétní návrhy na zlepšení migrační situace.

Poslední část věnována „regionálním a obecním návrhům“, jak už název napovídá, reaguje na konkrétní regionální problémy a navrhuje jejich zlepšení. Je zde rovněž zmíněno zvýšení státní podpory podnikání malých a středních podniků a také podpora zemědělství, chovu hospodářských zvířat a rybolovu.¹¹⁷

3.4. Srovnání

Kapitola doplňuje odpověď na otázku „*Jakou strategii si jednotlivé protestní strany zvolily?*“. Zde stejně jako v případě strategie protestu mají strany řadu společných i rozdílných bodů, jež v důsledku dotvářejí rozdílné strategie. Volební programy Hnutí 5 hvězd, SYRIZY a Podemos jsou ve svém nejzákladnějším principu odlišné, jelikož ústřední problematika je u každého programu naprosto jiná. SYRIZA představila program, který se z převážné části věnuje především ekonomickým

117 PODEMOS. Programa. *Podemos* [online] 2015 [cit. 2016-12-20]. Dostupný z: <https://lasonrisadeunpais.es/en/programa/>

otázkám. Oproti programu Podemos je ten SYRIZY v poněkud úspornější a ne tolik rozpracované verzi. Nicméně struktura programu je jasně definována a jsou zde zveřejněny veškeré náklady potřebné ke splnění jednotlivých pilířů programu.

Hnutí 5 Hvězd se ve svém programu zaměřilo na omezení vlivu obou „kast“ v částech „stát a občané“ a „informace“. Obě tyto sekce tvoří ústřední části programu vzhledem k tomu, že kritika politických představitelů země a médií celým hnutím významně rezonovala. M5S v programu přináší značné regulace týkající poslaneckých výhod a rovněž návrhy na větší nezávislost médií. Jednotlivé body často vychází z toho, co Hnutí 5 hvězd demonstrovalo během V-Days. Velký prostor v programu je rovněž věnovat environmentalismu a to v sekcích „energie“ a „transport“. Napříč celým programem jsou požadavky na zabezpečení přístupu k internetu pro všechny a větší digitalizaci. Program velmi strádá v ekonomické sekci, která nepůsobí příliš propracovaným dojmem.

Podemos představila lehce „předimenzovaný“ program, který se snaží pokrýt veškeré podstatné politické aspekty veřejného života. V důsledku tak působí lehce chaoticky a nesystematicky. Jak u M5S, tak u Podemos můžeme spatřovat jisté podobnosti s ohledem na body týkající se environmentalismu, což je v menší míře přítomné i u SYRIZY. U všech tří subjektu je patrný i boj proti korupci a omezování privilegií volených zástupců. Ekonomické části programů naopak nejlépe pokryla SYRIZA, jejíž celý program je na restrukturalizaci řecké ekonomiky postavený. Nicméně Podemos se ve svém rozsáhlém programu ekonomickým otázkám snaží rovněž věnovat prostor. Hnutí 5 hvězd jako jediné tuto problematiku značně opomenulo řešit. Všechny tři strany se také snaží posílit nástroje přímé demokracie.

4. Proměny stranických systémů

Vzestup protestních stran v jižní Evropě ovlivnil i mimo jiné stranické systémy daných zemí. O nástupu nových stranických systémů je v každém případě ještě příliš brzy hovořit, neboť to potvrdí či vyvrátí až několikero následujících voleb. Nicméně v některých případech došlo k určitému druhu narušení dosavadních podob stranických systémů a je tedy neodmyslitelné to zde nezmínit. Tato kapitola se snaží odpovědět na otázku „*Jak se nové strany zařadily do stranických systémů daných zemí?*“. Následující podkapitoly tak představí typy stranických systémů, jež byly v daných zemích etablovány a jakým způsobem to protestní strany ovlivnily.

4.1. Charakteristika stranického systému Itálie

Novodobý italský stranický systém druhé republiky by podle Sartoriho typologie nejlépe vystihoval typ umírněného multipartismu, jelikož stranický systém disponuje dvěma hlavními póly v podobě širokých aliancí levicového a pravicového charakteru.

Pro italský politický systém byla vždy příznačná vysoká míra fragmentace. V roce 1994 s cílem fragmentaci snížit mělo dojít u voleb do parlamentu ke změně volebního systému z proporčního na smíšený s převahou většinových prvků, nicméně kýžený efekt se nedostavil a počet stran s parlamentním zastoupením byl nadále velmi vysoký.¹¹⁸ A tak od roku 2005 byl schválen nový volební zákon, který znamenal návrat k systému poměrného zastoupení.¹¹⁹

K proměně stranického systému směrem k bipolarizaci došlo v první polovině 90. let,¹²⁰ v tomto období byly výrazně oslabeny tradiční vládní strany středu: Italské socialistické strany (PSI) a Křesťanské demokracie (DC). Zároveň získávaly koaliční potenciál bývalé antisystémové strany: Italské sociální hnutí (MSI) a Demokratická strana levice (PDS), ale i ty nové antisystémové formace jako Liga Severu (LN). Z hlediska bipolárního systému byla na vrcholu levicového pólu Strana demokratické levice (PDS), která byla v roce 2000 přejmenovaná na Demokratickou stranu (PD) a

118 STRMISKA, Maxmilián a Roman CHYTILEK. Itálie. In STRMISKA, Maxmilián, Vít HLOUŠEK, Lubomír KOPEČEK a Roman CHYTILEK. *Politické strany moderní Evropy*. Praha: Portál, 2005, s. 394. ISBN 80-7367-038-0.

119 BARTÁKOVÁ, Petra. Italský volební systém. *Parlamentní institut*. 2006. s. 3.

120 V Itálii tou dobou byla odhalena řada masivních korupčních skandálů, které odhalovaly napojení politiků na mafii.

také Italská lidová strana (PPI). Zatímco nejdůležitějšími stranami pravicového pólu byly Berlusconiho formace: do roku 2008 Vzhůru Itálie (*Forza Italia*, FI) a poté strana Lid Svobody (PdL), která vznikla sloučením FI a Národní aliance (AN). Největší ohrožení dualismu širokých aliancí podle Strmisky a Chytilka by v budoucnu mohly představovat centristické aliance, které vychýlí „rovnováhu“ mezi levicí a pravíci, jak tomu bylo v době první italské republiky.¹²¹

Krizi italského stranického systému přináší rok 2013 a volební úspěch Hnutí 5 hvězd. Situace naznačuje pravděpodobnost nové éry tripolárního uspořádání, vzhledem k tomu, že tři politické formace získaly více než 20 % hlasů¹²² - koalice pravicového pólu vedená Berlusconiem v čele s PdL, koalice levicového pólu vedená Bersaním v čele s PD a jako poslední Hnutí 5 hvězd.

Hnutí 5 hvězd (od parlamentních voleb v roce 2013) tak představuje erozi stranického systému a narušuje jeho etablovanou podobu bipolární soutěže, která v zemi funguje nepřetržitě od roku 1994. Složení parlamentu zdůrazňuje systém tří stejně mocných formací, kdy pro většinové hlasování musí dojít k vzájemné dohodě mezi přinejmenším dvěma hlavními politickými hráči, vzniká tedy tripolarita systému. M5S prozatím představuje největší změnu pro bipolární stranický systém tzv. druhé republiky. Pomocí „univerzálnosti“ hnutí, co se týká osy levice – pravice, dokáže hnutí oslovit voliče napříč územní a sociální strukturou a stejně tak má vliv na dorůstající skupinu budoucích voličů.¹²³

U Hnutí 5 hvězd můžeme vzhledem jeho postavení ve stranickém systému vidět anti-politické a anti-stranické postoje. Hnutí odmítá jakoukoli formu aliance s etablovanými stranami, jelikož politické strany obecně jsou pro něj „zkorumpovaná kasta“. Sám předseda Grillo si ani nepřejde, aby bylo M5S spojováno s tradičními

121 STRMISKA, Maxmilián a Roman CHYTILEK. Itálie. In STRMISKA, Maxmilián, Vít HLOUŠEK, Lubomír KOPEČEK a Roman CHYTILEK. *Politické strany moderní Evropy*. Praha: Portál, 2005, s. 393-397. ISBN 80-7367-038-0.

122 CHIARAMONTE, Alessandro a Vincenzo EMANUELE. Volatile and tripolar: The new Italian party system. In DE SIO, Lorenzo; EMANUELE, Vincenzo; MAGGINI, Nicola; PAPARO, Aldo. *The Italian General Election of 2013: A dangerous stalemate?* Rome: CISE, 2013, s. 63. ISBN 978-88-98012-09-1.

123 GARZIA, Diego. Election report – The 2013 Italian Parliamentary Election: Changing Things So Everything Stays the Same. *West European Politics*. 2013. Vol. 36, No. 5, s. 1103. ISSN 1743 - 9655

stranickými rodinami, tvrdí že M5S leží mimo škálu levice – pravice.¹²⁴ Svým způsobem tak M5S představuje ono „ohrožení“ dualismu levicového a pravicového pólu.

4.2. Charakteristika stranického systému Řecka

Po pádu vojenské diktatury v roce 1974 v Řecku docházelo k obnovování a novému zakládání politických stran. Mezi nově založenými stranami byla i liberálně-konzervativní Nová demokracie (ND) a Panhelénské socialistické hnutí (PASOK). Když pomineme ideologické rozdíly, strany se zásadně neshodovaly v otázce spolupráce se „Západem“. ND usilovala o politickou a ekonomickou modernizaci země skrze integraci do západních struktur, zatímco PASOK prosazoval nezávislost Řecka a nedůvěřivost vůči „Západu“. Od roku 1974 do 2015 se na vládě vždy podílela minimálně jedna ze dvou hlavních stran Řecka, v některých případech, zpravidla jako prozatímní či nouzové řešení, byly dokonce PASOK a ND ve vládní koalici spolu. Pokud jde o mechanismus fungování stranického systému, tak se ten řecký jevil od roku 1974 jako slabší varianta bipartismu vzhledem k dualistickému vztahu mezi Novou demokracií a Panhelénským socialistickým hnutím.¹²⁵

Dvoustranický systém středolevicového PASOK a středopravicové ND tedy dominoval v řecké politice po 40 let. Úpadek řeckého bipartismu se dal zaznamenat už v roce 2007, alespoň, co se týče podílů hlasů, stranické identifikace a důvěry voličů v politický systém. Pomyslnou smrtelnou ránu systému dvou stran zasadilo přijetí záchranného balíčku výměnou za přísnější úsporná opatření.¹²⁶

Mezi léty 2010 a 2015 pak přichází přestavba stávajícího stranického systému. SYRIZA byla přetransformována z minoritní strany, která získávala okolo 3 % v parlamentu na majoritní stranu Řecka s největším podílem hlasů. Zatímco PASOK,

124 BORDIGNON, Fabio a Luidgi CECCARINI. The Five Star Movement a hybrid actor in the net of state institutions. *Journal of Modern Italian Studies*. Vol. 20, no. 4. s 458, 460. ISSN 1469-9583.

125 STRMISKA, Maxmilián a Roman CHYTILEK. Řecko. In STRMISKA, Maxmilián, Vít HLOUŠEK, Lubomír KOPEČEK a Roman CHYTILEK. *Politické strany moderní Evropy*. Praha: Portál, 2005, s. 411-417. ISBN 80-7367-038-0.

126 TSAKATIKA, Myrto. SYRIZA 's Electoral Rise in Greece: Protest, Trust and the Art of Political manipulation. *South European Society and Politics*. 2016. s. 4. ISSN 1743-9612.

hlavní strana na středolevé ose mezi léty 1981 a 2012 měla pouze menšinový význam, středopravicová Národní demokracie zůstala hlavní stranou, ale i její význam klesl.¹²⁷

Ačkoli v lednu 2015 byly nějaké náznaky možného oživení bipartismu (SYRIZA a ND vykazovaly rovnováhu sil), nyní se zdá, že se Řecko přiklání ke stranickému systému polarizovaného pluralismu. Tento stranický systém naznačuje existenci duality, která organizuje stranickou soutěž do dvou pólů, kde na každé straně stojí dominantní strana (SYRIZA a Národní demokracie).¹²⁸ Polarizovanému pluralismu odpovídá i počet relevantních stran v systému, stejně jako existence antisystémových stran, které mohou rozhodování bojkotovat (Komunistická strana Řecka – KKE nebo Zlatý Úsvit – GD). Přispívá k tomu také ideologická vzdálenost obou pólů, kdy jak SYRIZA, tak ND jsou stejně vzdálené od centra. V důsledku se dá říci, že konečná podoba řeckého stranického systému prozatím není příliš jasná, vzhledem k tomu, že se stranický systém Řecka je stále proměnlivý.¹²⁹

4.3. Charakteristika stranického systému Španělska

Od 90. let vykazuje španělský stranický systém známky bipartismu. Na konci 80. let došlo k transformaci Lidové aliance (AP) v pravostředovou Lidovou stranu (PP). Na počátku 90. let si PP dokázala přisvojit elektorát i elity strany Sociálního a demokratického středu (CDS) a zároveň kvůli narušení věrohodnosti tehdejší vládní Španělské socialistické dělnické strany (PSOE), v souvislosti s korupčními skandály, byla schopna této straně politicky konkurovat. Eliminace CDS zabránila vzniku umírněného pluralismu či systému dvou a půl strany.¹³⁰

127 Tamtéž, s. 4.

128 TSIRBAS, Yannis. The January 2015 Parliamentary Election in Greece: Government Change, Partial Punishment and Hesitant Stabilisation. *South European Society and Politics*. 2015. s. 20. ISSN 1743.9612.

129 NICOLACOPOULOS, Elias a Irene MARTÍN. Syriza and the new party system in Greece. *The economical journal*. [online] 2015 [cit. 2016-12-20]. Dostupný z: <http://www.theeconomyjournal.com/en/notices/2015/04/syriza-y-el-nuevo-sistema-de-partidos-en-grecia-091.php>

130 STRMISKA, Maxmilián a Roman CHYTILEK. Španělsko. In STRMISKA, Maxmilián, Vít HLOUŠEK, Lubomír KOPEČEK a Roman CHYTILEK. *Politické strany moderní Evropy*. Praha: Portál, 2005, s. 363-365. ISBN 80-7367-038-0.

Mezi léty 1982 a 1996 ve Španělsku byla u moci strana PSOE. V období mezi rokem 1996 a 2004 vládla strana PP. V letech 2004 až 2011 se vlády opět ujala strana PSOE. Od roku 2011 do roku 2015 se k moci znovu vrátila strana PP. Až parlamentní volby v roce 2015 a 2016 přinesly narušení stranického systému.

Podle Strmisky s Chytilkem španělský stranický systém nebyl plnohodnotným bipartismem, označují ho za „měkkou variantu“ dvoustranického systému, vzhledem k tomu, že byla pouze málokdy vytvořena jednobarevná většinová vláda. Specifikem španělské celonárodní stranicko-politické soustavy je, že zahrnuje i regionální aktéry. Španělská varianta bipartismu je zároveň doprovázena kvazikoaliční praxí, která je založena na spolupráci celostátních a regionálních stran, kdy regionální formace většinou nejeví o přímou účast ve vládě na celostátní úrovni zájem.¹³¹

Z parlamentních voleb, jež proběhly v prosinci 2015 a červnu 2016, je patrné, že dosavadně fungující dvoustranický systém momentálně narušují volební úspěchy Podemos a Ciudadanos. A především tyto dvě nové strany přispívají k větší systémové fragmentaci. Došlo k výraznému poklesu voličské podpory Lidové strany (z 44 % na 28 %) a Španělské socialistické dělnické strany (z 28 % na 22 %). Ačkoli si jak PP tak PSOE stále drží dominantní postavení v politickém systému, nelze ignorovat nemalé zisky Ciudadanos (13 %) a Podemos (21 %). Prozatím to ve Španělsku vypadá, že dojde k transformaci z bipartismu na multipartismus. Otázkou však je, zda Podemos a Ciudadanos budou nadále hrát prim v nadcházejících volbách.¹³²

4.4. Srovnání

Kapitola se snažila nalézt odpověď na otázku *Jak se nové strany zařadily do stranických systémů daných zemí?*. Při zhodnocení stranických systémů Itálie, Řecka a Španělska si nelze nevšimnout, jak se vzestup protestních stran promítl do podob zmíněných stranických systémů. Ve všech případech je ještě zatím příliš brzy definovat tyto nuance struktur stranických systému jako nástup nových systému.

131 Tamtéž, s. 364-365.

132 RODON, Toni a María José HIERRO. Podemos and Ciudadanos Shake up the Spanish Party System: The 2015 Local and Regional Elections. *South European Society and Politics*. 2016. Vol 21, no 2 s. 353. ISSN 1360-8746.

V Itálii díky volebnímu úspěchu Hnutí 5 hvězd dochází k proměně z bipolárního systému, kterému dominují široké aliance z levicového a pravicového tábora, na systém tripolární. Řecko s největší pravděpodobností směřuje k polarizovanému pluralismu, nicméně stále zde jsou určité dvoustranické tendence. V případě Španělska je výsledek nejméně jistý, avšak je zde znatelný posun od bipartismu k multipartismu. V každém případě ve všech třech případech bylo vážně ohroženo postavení vládních a doposud dominantních stran a budoucí vývoj stranických systému je navázaný především na to, zda bude tento „trend“ i nadále pokračovat. O všem tedy rozhodnou až další volby či případné budoucí krize politických systémů.

5. Závěr

Diplomová práce analyzovala nárůst na významu protestních stran v jižní Evropě, a to konkrétně vzestup a vývoj Hnutí 5 hvězd v Itálii, SYRIZY v Řecku a Podemos ve Španělsku. Když mezi léty 2007 a 2008 vypukla světová finanční krize, právě specifický prostor jižní Evropy byl silně zasažen hospodářskou recesí. Ta byla jednou z vážných příčin vedoucích k dluhové krizi Eurozóny, která jako první a nejvážněji postihla v roce 2009 Řecko. V návaznosti na to se enormní finanční potíže objevily u Irska, Portugalska, Španělska, Itálie a Belgie. V roce 2010 bylo Řecko nuceno požádat Evropskou unii a Mezinárodní měnový fond o finanční pomoc a v roce 2012 řeckého případu následovalo i Španělsko. Výměnou za dohodu o pomoci byly země nuceny přijmout extrémně úsporná opatření s cílem veřejný dluh redukovat. Ačkoli Itálie o finanční pomoc oficiálně nepožádala, škrty v rozpočtu a úsporná opatření se jí vzhledem k její finanční situaci také nevyhnuly.

Dlouhá a zdánlivě nekonečná hospodářská krize těžce dopadala na obyvatelstvo zmíněných států. Neefektivnost přijatých reforem, vyloučení parlamentních mechanismů a veřejnosti z rozhodovacích politických procesů jen posilovala narůstající nedůvěru v politický systém a vládní strany a pro občany začínala být atraktivní radikálnější řešení. V zemích propukaly stávky a demonstrace proti úsporné politice vlády, během kterých se začala formovat nová sociální hnutí protestního charakteru – v Řecku Aganaktismenoi, ve Španělsku Indignados, v Itálii neexistenci protestního sociálního hnutí substituovalo Hnutí 5 Hvězd. Protestní strany měly úzký vztah se sociálními hnutími. Mezi Aganaktismenoi a SYRIZOU byl vztah vzájemné podpory, stejně tak jako mezi Indignados a Podemos.

Výše blíže popsané situace částečně představují jedny z klíčových faktorů pro vzestup protestních stran a zároveň tedy i odpověď na výzkumnou otázku „*Jaké jsou klíčové podmínky pro prosazení protestních stran v politické sféře?*“. Zjednodušeně řečeno tak hospodářská krize, která přerostla v krizi parlamentní demokracie, vedla k nekompromisnímu úpadku etablovaných (především dosavadních vládních) stran. Následné občanské protesty a vznikající protestní sociální hnutí pak přispívaly ke „zviditelňování“ protestních politických stran. Dalším zajímavým faktorem, který strany spojuje a pravděpodobně napomáhal vzestupu stran, je schopnost pohybovat se v

médiích, a to včetně sociálních médií za účelem agitace a zprostředkování přímého vztahu mezi vedením a voliči. Stejně důležitým faktorem je vysoká míra centralizace strany a vedení charismatickým lídrem, který svým vystupováním u veřejnosti redefinuje představy tradičních předsedů stran.

Odpověď na poslední otázku „*Jakou strategii si jednotlivé protestní strany zvolily?*“ můžeme spatřovat v cílech protestů zmíněných stran a kompozici jejich volebních programů. V každém případě se dá říci, že ač strany vykazují mnoho podobných znaků, je v tomto ohledu jen velmi obtížné generalizovat jakousi obecnou volební strategii protestní strany, jelikož je zde úměrné množství rozdílných znaků. Jak u SYRIZY, tak u Podemos se v rétorice promítala kritika politiky úsporných opatření, s čímž úzce souvisela podoba volebního programu, který se výrazně zaměřoval na restrukturalizaci ekonomiky dané země. Oproti tomu Hnutí 5 hvězd tuto rovinu protestu ve své rétorice příliš nezohledňovalo a stejně tak volební program byl, co se týká ekonomických otázek velmi nedostatečně pokrytý. Nutno připomenout, že ekonomická situace Itálie v dané době ještě nedospěla alarmujícího stavu jako tomu bylo v Řecku či Španělsku, což může být důvodem, proč daný faktor u M5S chybí.

Protest vůči fungování zastupitelské demokracie se projevoval u všech tří stran snahou o rozšíření nástrojů přímé demokracie. Podemos a Hnutí 5 hvězd, jež byly v této rovině protestu ráznější než-li SYRIZA, se do určité míry stavěly do „opozice vůči parlamentní demokracii“. Nabízeným vysvětlením tohoto rozdílu je rozdílné „zázemí“ politický subjektů, kdy Podemos vzniklo na základě sociálního hnutí Indignados, Hnutí 5 Hvězd samo nahrazuje existenci protestního sociálního hnutí, zatímco jediná SYRIZA je v tomto ohledu méně „radikální“, jelikož je již delší dobu etablovanou stranou Řecka (která ovšem prošla zásadní proměnou).

V oblasti protestu vůči vládním představitelům se u všech tří stran, s ohledem na jejich volební program, dá nalézt společný rys, a to omezení privilegií volených zástupců stejně jako prosazování antikorupčních bodů programu. Tato oblast protestu je nejvíce blízká Hnutí 5 hvězd, pro které je klíčová kritika „kasty“ tvořené politickými představiteli a médii. SYRIZA a Podemos byly v této kritice oproti M5S mírnější. Strana Podemos kritizovala politiky, jež byli u moci, podstatné však pro ni bylo

zdůraznění neefektivnosti zastupitelské demokracie. Ani SYRIZA se nevyhnula kritice vládních činitelů a jimi způsobené politice ekonomických škrtů.

Poslední výzkumnou otázkou je „*Jak se nové strany zařadily do stranických systémů daných zemí?*“. Protestní strany představují fenomén, jež výrazně ovlivňuje fungování politického systému. Ve všech třech případech došlo k narušení struktur dosavadně fungujících modelů stranických systémů, ale zda budou tyto změny v systémech etablovány, je prozatím ještě předčasné tvrzení, neboť rozhoduje dlouhodobější horizont parlamentních voleb a může se tedy stát, že závěry, které přináší kapitola „*Proměny stranických systémů*“ jsou pouze odchylky dosavadních stranických systémů. V každém případě prozatím vše nasvědčuje tomu, že italský stranický systém se transformoval z bipolárního systému širokých levicových a pravicových aliancí, který v zemi funguje od počátku 90. let, na systém tripolární. Během posledních parlamentních voleb v roce 2013 získali přes 20 % hlasů tři politické formace, zatímco pro volby do té doby byly charakteristické pouze dvě relevantní personalizované koalice.

Pro Řecko byl již od 70. let příznačný slabý bipartismus, kdy se u moci střídaly strany Nová demokracie a Panhelénské socialistické hnutí. S volebním vzestupem SYRIZY v roce 2012 byl dvoustranický systém prezentovaný ND a PASOK u konce. A v současné době má Řecko nakročeno k polarizovanému pluralismu v čele s Národní demokracií a SYRIZOU.

Nejméně zřejmé je budoucí směřování Španělska, tam od 90. let fungoval slabý bipartismus mezi Španělskou socialistickou dělnickou stranou a Lidovou stranou. Určité ohrožení dosavadních jistých pozic PSOE a PP, především v oblasti ztráty volebních hlasů, přinesly léta 2015 a 2016, kdy volební zisky protestních stran Podemos a Ciudadanos dohromady převyšovaly 30 % hlasů. Ve španělském případě tedy vše nasvědčuje tomu, že dvoustranický systém se pozvolna mění v multipartismus, prozatím však se stále dominantním postavením PSOE a PP.

Hypotéza, že „*podobné podmínky a faktory pozvedly v jižní Evropě zájem o protestní strany, které se následně staly klíčovými hráči parlamentních voleb ve své*

zemi a dokázaly tak ohrožit etablovanou podobu stranického systému“ je z větší části potvrzena. Podmínky pro vzestup protestních stran byly ve zkoumaných zemích velmi obdobné. Itálie, Řecko a Španělsko byly sužované ekonomickou krizí, ze které se vyvinula krize politická, jež vedla k poklesu podpory dosavadních vládních stran a tím vznikl prostor pro nové politické formace. V zemích probíhaly občanské protesty, na kterých se výrazně podílela protestní hnutí, jež posloužila jako odrazový můstek pro nárůst popularity protestních stran. Dalším faktorem, jež zkoumané strany spojuje, byla schopnost vůdců stran využít média ve svůj prospěch a především pak řízení stran charismatickými lídry, kteří se prezentují jako protiklad proti „tradičním politikům“. Co se u stran neshoduje, je faktor strategie protestních stran, který jak v rovině protestu, tak v programové úrovni vykazuje u každé ze stran rozdílné determinující prvky. Pro Hnutí 5 hvězd byla rozhodující kritika politické elity a zavedení přímé internetové demokracie. Pro SYRIZU byla ústřední kritika vlády a prosazení ekonomických reforem pomocí parlamentních mechanismů. Kritika Podemos se soustředovala na nedostatky zastupitelské demokracie a prosazení participativní demokracie. Nicméně pro všechny tři strany shodně platí, že se v parlamentních volbách staly jedněmi z podstatných aktérů a zásadně přispěly k narušení struktury etablovaných stranických systémů ve zkoumaných zemích.

Summary

The aim of this thesis was to analyze an increase in significance of protest parties in southern Europe, specifically the rise and development of Five Star Movement in Italy, SYRIZA in Greece and Podemos in Spain. It should be defined by three levels: crucial circumstances for strengthening of protest parties, the form of strategy in levels of protest and programme and lastly transformation of the party system.

As a result thesis revealed, that conditions for the rise of protest parties were in the examined countries very similar. Italy, Greece and Spain have been beset by economic crisis, which grew into political crisis, that led to decline in support for established parties and thus create a space for new political formations. In countries took place civil disobedience, in which took significant part protest movements, which was involved in surge in popularity of protest parties. Another factor that unites these parties is the presence of charismatic leader, which is able to use media in his advantage.

The main difference is in factor of chosen strategy, so each protest party evinces diverse determinative elements. Five Star Movement's criticism is focused on political elites and implementation of direct internet democracy. For SYRIZA was central criticism of government and enforcement of economic reforms through parliamentary mechanism. For Podemos was decisive criticism of imperfection of representative democracy and assertion of participatory democracy.

The last level of analysis was confirmed in all of cases. Examined protest parties have become at parliamentary election one of the important players and significantly contribute to the disruption of the structure of the established party systems.

Seznam zdrojů

Neperiodická literatura

COX, Laurence a Alf Gunvald NILSEN. *We make our own history: Marxism, social movements and the crisis of neoliberalism*. Londýn: Pluto Press, 2014, s. 272. ISBN 9780745334813.

GRAMSCI, Antonio. *Dopisy z vězení*. Praha: Svoboda. 1949. 331 s.

HLOUŠEK, Vít a Lubomír KOPEČEK. Krize české politiky: odejde zlo s politickými stranami? In: KUBÁT, Michal, Tomáš LEBEDA a kol. *O komparativní politologii a současné české politice*. Univerzita Karlova v Praze. 2014. s. 24. ISBN 978-80-246-2486-2.

CHIARAMONTE, Alessandro a Vincenzo EMANUELE. Volatile and tripolar: The new Italian party system. In DE SIO, Lorenzo; EMANUELE, Vincenzo; MAGGINI, Nicola; PAPARO, Aldo. *The Italian General Election of 2013: A dangerous stalemate?* Rome: CISE, 2013, s. 63-69. ISBN 978-88-98012-09-1.

LACLAU, Ernesto. *On Populist Reason*. London, New York,: Verso. 2005. 276 s. ISBN 1-85984-651-3.

MUDDE, Cas. *Populist Radical Right Parties in Europe*. Cambridge: Cambridge University Press. 2007. s. 404. ISBN 9780521616324.

MUDDE, Cas a Cristóbal Rovira KALTWASSER. *Populism in Europe and Americas: threat or corrective for Democracy?* New York: Cambridge University Press. 2012. 270 s. ISBN 978-1-107-02385-7.

PANIZZA, Francisco. *Populism and the Mirror of Democracy*. London, New York: Verso. 2005. 358 s. ISBN 1-85984-523-1.

STRMISKA, Maxmilián a Roman CHYTILEK. Jihoevropské země. In STRMISKA, Maxmilián, Vít HLOUŠEK, Lubomír KOPEČEK a Roman CHYTILEK. *Politické strany moderní Evropy*. Praha: Portál, 2005, s. 351-428. ISBN 80-7367-038-0.

TAGGART, Paul. *Populism..* Philadelphia: Open University Press. 2000. 144 s. ISBN 978-0335200467.

Odborná periodická literatura

BORDIGNON, Fabio a Luigi CECCARINI. Five Stars and a Cricket. Beppe Grillo Shakes Italian Politics. *South European Society and Politics*. 2013. Vol. 18, no. 4, s. 427-449. ISSN 1360-8746.

BOZKURT-GÜNGEN, Sümercan. Crisis and search for political alternatives in Southern Europe: SYRIZA, indignados and Five Stars Movement. *METU Studies in development*. 2014. Vol. 41, no. 3, s. 489-504. ISSN 1010-9935.

CARTY, R. Kenneth. Parties as Franchise Systems: The Stratarchical Organizational imperative. *Party Politics*. 2004. Vol. 10, no 1, S. 5-24. ISSN 1460-3683.

GARZIA, Diego. Election report – The 2013 Italian Parliamentary Election: Changing Things So Everything Stays the Same. *West European Politics*. 2013. Vol. 36, No. 5, s. 1095-1105. ISSN 1743 – 9655

DOČKAL, Vít. Aliance nového občana – populistická či protestní strana? *Středoevropské politické studie*. [online] 2002 [cit. 2016-06-15]. Dostupný z: <http://www.cepsr.com/seps/clanek.php?ID=30>

HAVLÍK, Vlastimil a Alena PINKOVÁ. Populisté, protestní strany, outsideri? Několik poznámek ke konceptualizaci populistických protestních stran. *Rexter*. 2012. č. 2. s. 121-153. ISSN 1214-7737.

KRIESI, Hanspeter. The Populis Challenge. *West European Politics*. 2014. Vol 37, no 2. s 361-378. ISSN 1743-9655.

MEJSTRŮK, Martin. Nebezpečí antipolitiky? Italský komik Beppe Grillo a jeho Hnutí 5 hvězd. *Mezinárodní politika*. 2012. Vol 36, no. 12, s. 39. ISSN 0320-1844.

MOSCA, Lorenzo. The Five Star Movement: Exception or Vanguard in Europe. *The International Spectator: Italian Journal of International Affairs*. 2014. Vol 49, no 1. s. 36-52. ISSN 1751-9721.

MUDDE, Cas. The Populist Zeitgeist. *Government and Opposition*. 2004. vol 39, no. 3, s. 542-563. ISSN 1477-7053.

PENA-LOPEZA, Ismael, Mariluz CONGOSTOB a Pablo ARGONC. Spanish Indignados and the evolution of the 15M movement on Twitter: towards networked para-institutions. *Journal of Spanish Cultural Studies*. 2014. Vol. 15, no. 1-2, s. 189-216. ISSN 1463-6204.

RODON, Toni a María José HIERRO. Podemos and Ciudadanos Shake up the Spanish Party System: The 2015 Local and Regional Elections. *South European Society and Politics*. 2016. Vol 21, no 2 s. 339-357. ISSN 1360-8746.

SELIGSON, Mitchell A. The Rise of Populism and the Left in Latin America. *Journal of Democracy*. 2007. vol 18. no 3. S. 81-95. ISSN 1086-3214.

SPOURDALAKIS, Michalis. The Miraculous Rise of the „Phenomenon SYRIZA“. *International Critical Thought*. 2014. Vol. 4, no. 3, s. 354-366. ISSN 2159-8282.

STAVRAKAKIS, Yannis a Giorgos KATSAMBEKIS. Left-wing populism in the European periphery: the case of SYRIZA. *Journal of Political Ideologies*. 2014. Vol. 21, no. 2, s. 119-142. ISSN 1356-9317.

STAVRAKIS, Yannis, Alexandros KIOUPKIOLIS, Giorgos KATSAMBEKIS, Nikos NIKISIANIS a Thomas SIOMOS. Contemporary Left-wing Populism in Latin America: Leadership, Horizontalism, and Postdemocracy in Chávez's Venezuela. *Latin American Politics and Society*. 2016. vol 58, no 3. s 51-76. ISSN 1548-2456.

TAGGART, Paul. New populist parties in Western Europe. *West European Politics*. 1995. vol 18, no 1. s 34-51. ISSN 0140-2382.

The Economist Intelligence Unit. Democracy on the edge – Populism and protest. *The Economist*. 2015. s. 55. ISSN 0013-0613.

TSAKATIKA, Myrto. SYRIZA's Electoral Rise in Greece: Protest, Trust and the Art of Political manipulation. *South European Society and Politics*. 2016. s. 22. ISSN 1743-9612.

TSIRBAS, Yannis. The January 2015 Parliamentary Election in Greece: Government Change, Partial Punishment and Hesitant Stabilisation. *South European Society and Politics*. 2015. s. 20. ISSN 1743.9612.

Ostatní zdroje

BARRIERE, Manel, Andy DURGAN a Sam ROBSON. The challenge of Podemos. *International socialism*. [online] 2015 [cit. 2016-07-15]. Dostupný z: <http://isj.org.uk/the-challenge-of-podemos/>

BARTÁKOVÁ, Petra. Italský volební systém. *Parlamentní institut*. 2006. s. 6.

BBC. Greece crisis: Syriza rebels form a new party. *BBC* [online] 2015 [cit. 2016-07-05]. Dostupný z: <http://www.bbc.com/news/world-europe-34014083>

BBC. Italy elections: Big wins for Five Star protest party. *BBC* [online] 2016 [cit. 2016-12-22]. Dostupný z: <http://www.bbc.com/news/world-europe-36569410>

BOČEK, Jan. Protestní strany: Proč Češi uvěří každému novému Babišovi. *Hospodářské noviny*. [online] 8 October 2013 [cit. 2016-11-26]. Dostupný z: https://ihned.cz/c3-60978550-000000_d-60978550-protestni-strany-proc-cesi-uveri-kazdemu-novemu-babisovi

BORRECA, Raffaele. Political Crisis in Greece and Italy: a comparative analysis of SYRIZA and 5 Stars Movement. *University of Peloponnese. Department of Political Science and International Relations*. 2014. s. 23.

BUCK, Tobias. Spanish politics: Podemos' populist surge. *Financial Times*. [online] 2015 [cit. 2016-12-08]. Dostupný z: <https://www.ft.com/content/ecca8824-b7a3-11e4-981d-00144feab7de>

CENDROWICZ, Leo. Alexis Tsipras profile: A charismatic gambler with his nation's future. *Independent*. [online] 2015 [cit. 2016-12-18]. Dostupný z: <http://www.independent.co.uk/news/people/alexis-tsipras-profile-a-charismatic-gambler-with-his-nations-future-10365515.html>

ČT. Italové hlasují o historické ústavní reformě, hrozí pád vlády, oslabení eura a celé Unie. *Česká televize* [online] 2016 [cit. 2016-12-22]. Dostupný z:<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/1969369-italove-hlasuji-o-historicke-ustavni-reforme-hrozi-pad-vlady-oslabeni-eura-i-cele-unie>

ČT 24. Demise kvůli referendu se odkládá, Renzi povede italskou vládu až do přijetí rozpočtu. *Česká televize* [online] 2016 [cit. 2016-12-22]. Dostupný z:<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/1973082-italove-odmitli-ustavni-reformy-renzi-podava-demisi>

ČT 24. (Staro)nová řecká vláda složila přísahu. *Česká televize*. [online] 2015 [cit. 2016-07-05]. Dostupný z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/1589522-staronova-recka-vlada-slozila-prisahu>

DEL SAVIO, Lorenzo a Matteo MAMELI. Anti-representative democracy: How to understand the Five Star Movement. *Open Democracy* [online] 2014 [cit. 2016-12-09]. Dostupný z:<https://www.opendemocracy.net/can-europe-make-it/lorenzo-del-savio-matteo-mameli/antirepresentative-democracy-how-to-understand-fi>

EUROPEAN PARLIAMENT. Europe of Freedom and Direct Democracy. *European Parliament* [online] [cit. 2016-12-15]. Dostupný z:<http://www.europarl.europa.eu/elections-2014/en/political-groups/europe-of-freedom-and-direct-democracy>

EZENARRO, Oier Lobera. Late, but finally here: Anti- Euro left-wing populism rising in Spain. *Institute of European Democrats*. [online] 2014 [cit. 2016-07-10]. Dostupný z: <http://www.iedonline.eu/publications/2014/anti-euro-left-wing-populism-rising-in-spain.php>

GUE/NGL. Delegation. *GUE/NGL*. [online] 2013 [cit. 2016-12-16]. Dostupný z: <http://www.guengl.eu/group/delegations>

HORNER, Will. Why Syriza Won: Laclau, Populism and Hegemony. *The Oxford Left Review*. [online] [cit. 2016-07-10]. Dostupný z: <https://oxfordleftreview.com/will-horner-why-syriza-won-laclau-populism-and-hegemony/>

INTERNATIONAL RELATIONS AND PEACE AFFAIRS DEPARTMENT OF SYRIZA. About SYRIZA. *SYRIZA*. [online] 2015 [cit. 2016-07-05]. Dostupný z: <http://www.syriza.gr/page/who-we-are.html#.V4YeTriLShd>

KASSAM, Ashifa. Podemos hopes to cement rise of citizen politics in Spain after election success. *The Guardian* [online] 2014 [cit. 2016-07-10]. Dostupný z: <http://www.theguardian.com/politics/2014/may/27/podemos-citizen-politics-spain-elections-indignados-movement>

KIOPKIOLIS, Alexandros a Giorgos KATSAMBEKIS. Varieties of Left-Wing Populism in Southern and Northern Europe: Insights from a Discursive Perspective. *European Consortium for Political Research*. [online] 2016 [cit. 2016-12-16]. Dostupný z: <https://ecpr.eu/Filestore/PaperProposal/a5fd3b5c-7d32-4e7e-a10d-2f9cff56946a.pdf>

KLEINHAMPLOVÁ, Barbora a Vít LESÁK. Budou indignados vládnou Španělsku? *A2larm*. [online] 2015 [cit. 2016-07-14]. Dostupný z: <http://a2larm.cz/2015/01/budou-indignados-vladnout-spanelsku/>

KUČÍK, Vít. Původ potíží jihu Evropy: Spíše minulost než přítomnost. *Česká pozice*. [online] 2015 [cit. 2016-12-30]. Dostupný z: http://ceskapozice.lidovky.cz/puvod-potizi-jihu-evropy-spise-minulost-nez-pritomnost-pe2-/tema.aspx?c=A150805_234322_pozice-tema_lube

LEWIS, Tom. Podemos and the Left in Spain. *International socialist Review*. [online] 2015 [cit. 2016-12-08]. Dostupný z: <http://isreview.org/issue/98/podemos-and-left-spain>

MELLONI, Nicola. Behind the Five Star Movement. *Jacobin* [online] 2015 [cit. 2016-07-15]. Dostupný z: <https://www.jacobinmag.com/2015/09/beppe-grillo-berlusconi-renzi-italy-corruption/>

MINISTERO DELL'INTERNO. Archivio storico delle elezioni - Europee del 25 Maggio 2014. *Ministero dell'interno* [online] 2014 [cit. 2016-12-15]. Dostupný z: <http://elezionistorico.interno.it/index.php?tpel=E&dtel=25/05/2014&tpa=I&tpe=A&lev0=0&levsut0=0&es0=S&ms=S>

MOVIMENTO 5 STELLE. *beppegrillo.it* [online] 2019 [cit. 2016-12-12]. Dostupný z: <http://www.beppegrillo.it/iniziative/movimentocinquestelle/Regolamento-Movimento-5-Stelle.pdf>

MOVIMENTO 5 STELLE. Programma – Stato e cittadini Energia Informazione Economia Trasporti Salute Istruzione. *beppegrillo.it* [online] 2009 [cit. 2016-12-20]. Dostupný z: <http://www.beppegrillo.it/iniziative/movimentocinquestelle/Programma-Movimento-5-Stelle.pdf>

MUDDE, Cas. Populism in Europe: a primer. *Open Democracy*. [online] 12 May 2015 [cit. 2016-06-10]. Dostupný z: <https://www.opendemocracy.net/can-europe-make-it/cas-mudde/populism-in-europe-primer>

NICOLACOPOULOS, Elias a Irene MARTÍN. Syriza and the new party system in Greece. *The economical journal*. [online] 2015 [cit. 2016-12-20]. Dostupný z: <http://www.theeconomyjournal.com/en/notices/2015/04/syriza-y-el-nuevo-sistema-de-partidos-en-grecia-091.php>

PAUWELS, Teun. Populism: a flashing amber signal? *Policy network*. [online] 20 November 2014 [cit. 2016-06-10]. Dostupný z: <http://www.policy->

network.net/pno_detail.aspx?ID=4777&title=Populism%3a+a+flashing+amber+signal%3f

PERSSON, Mats. Is the Podemos bubble bursting? *Open Europe*. [online] 2015 [cit. 2016-12-08]. Dostupný z: <http://openeurope.org.uk/today/blog/is-the-podemos-bubble-bursting/>

PODEMOS. Programa. *Podemos* [online] 2015 [cit. 2016-12-20]. Dostupný z: <https://lasonrisadeunpais.es/en/programa/>

PODEMOS. Programa 26 J. *Podemos* [online] 2016 [cit. 2016-07-16]. Dostupný z: <https://lasonrisadeunpais.es/wp-content/uploads/2016/06/Podemos-Programa-Electoral-Elecciones-Generales-26J.pdf>

POLO, Rodrégez Mario. Španělská zkratka ke změně režimu. *A2larm*. [online] 2014 [cit. 2016-07-14]. Dostupný z: <http://a2larm.cz/2014/11/spanelska-zkratka-ke-zmene-rezimu/>

PRENTOULIS, Marina. From protest to power: the transformation of Syriza. *Red pepper*. [online] 2015 [cit. 2016-07-10]. Dostupný z: <http://www.redpepper.org.uk/from-protest-to-power-the-transformation-of-syriza/>

SYRIZA. SYRIZA – THE THESSALONIKI PROGRAMME. *SYRIZA*. [online] 2014 [cit. 2016-07-16]. Dostupný z: <http://www.syriza.gr/article/id/59907/SYRIZA---THE-THESSALONIKI-PROGRAMME.html#.V4x0jriLRhE>

SYRIZA. Το Καταστατικό του ΣΥΡΙΖΑ. *SYRIZA*. [online] 2013 [cit. 2016-12-16]. Dostupný z: <http://www.syriza.gr/page/katastatiko.html#.WFUrEvnhBPb>

YOUNGMAN, Tom. 8 Reflections on the Rise and Rise of Podemos. *Novara Wire* [online] 2016 [cit. 2016-07-10]. Dostupný z: <http://wire.novaramedia.com/2014/11/8-reflections-on-the-rise-and-rise-of-podemos/>